Kč 30,– 5783 LEDEN 2023 *ROČNÍK 85*

רֹאשׁ חֹדֶשׁ ROŠ CHODEŠ

TEVET
ŠVAT

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

NIKOLIV SLEČNO , MOU JEDINOU JE KALKULAČKA BURROUGHS!
(Plakát z roku 1922, archiv UPM Praha. K textu na stranách 8–9.)

NADACE ŽOP

Správní rada Nadace Židovské obce v Praze vyhlašuje výběrové řízení na nadační příspěvky pro rok 2023. Témata: 1. podpora vzdělávání a českého židovského školství, 2. ochrana kulturních památek, 3. rozvoj židovských tradic na území České republiky. Žádosti o nadační příspěvek musí být podány na předepsaných formulářích Nadace Židovské obce v Praze. Termín uzávěrky je stanoven k 28. únoru 2023. Bližší informace a formuláře jsou k dispozici na e-mailové adrese: nadacezovp@volny.cz, a také na internetu: https://www.kehilaprag.cz/cs/stranka/partnerske-organizace/nadace-a-fondy/n-zop. *nžo*

OCENĚNÍ PRO EMILA KOLBENA

Vynálezce, průmyslník, podnikatel a vizionář Emil Kolben je novým čestným občanem Prahy 10. Na území městské části strávil mnoho let, žil ve vile v Hradešínské ulici. Vyznamenání z rukou starosty Martina Valoviče (ODS) převzali *in memoriam* zástupci spolku Kolbenova vila. „Emil Kolben byl strůjcem velkolepého podnikání, které ovlivnilo hospodářský vývoj v českých zemích na celá desetiletí. Přesto o něm nevíme skoro nic. Jeho jméno nebylo připomínáno, jeho význam byl zapomenut. Fašismu vadil jako Žid, komunismu jako podnikatel," připomněl Miroslav Jiřík, předseda spolku Kolbenova vila. Emil Kolben zahynul v terezínském ghettu 3. července 1943 ve věku osmdesáti let. *kv*

POMOC UPRCHLÍKŮM

V období do konce října 2022 získala ŽO Praha pro pomoc Ukrajině dary a dotace jak od jednotlivců, tak od organizací a státu v celkové výši 3 193 000 Kč. V této částce jsou zahrnuty i náhrady od Magistrátu hl. m. Prahy za ubytování ve výši 366 000 Kč, což alespoň částečně pokrývá zvýšené náklady ŽOP za ušlé nájemné a služby spojené s užíváním propůjčených bytů. Dary do 20 000 Kč vesměs od fyzických osob dosáhly výše přes 457 000 Kč, dary nad 20 000 Kč cca 2 164 000 Kč (z toho od JDC jsme získali 1 459 000 Kč s tím, že peníze jsou určeny k postupnému vyčerpání až do konce roku 2022). Někteří uprchlíci začali platit částečně nájemné i náklady za služby spojené s užíváním bytů. Na pomoc Ukrajině vydala obec prozatím 1 962 000 Kč. Přímo zde žijícím uprchlíkům z Ukrajiny uhradila náklady na stravování a potraviny ve výši 793 000 Kč, náklady na bydlení rodin uprchlíků 682 000 Kč, na sociální podpory 153 000 Kč, ostatní výdaje se týkaly léků, dopravy, výuky češtiny atd. *žop*

AKTUALITY

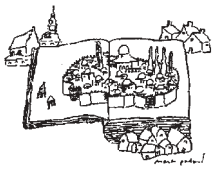

Synagoga a rabínský dům v Úštěku. Foto L. Teplý.

NADAČNÍ FOND ZECHER

Posláním nadačního fondu Zecher je obnova a uchování ohrožených židovských památek na území České republiky. Nadační fond byl založen Federací židovských obcí v ČR v roce 1999. Mezi památkové objekty, které byly jeho zásluhou zachráněny a rekonstruovány, patří například synagoga v Dolních Kounicích z let 1652–1656, synagoga v Úštěku z roku 1794 nebo synagoga v Polné z roku 1683. V roce 2021 byla FŽO udělena cena Národního památkového ústavu Patrimonium pro futuro za celkovou obnovu a restaurování unikátní venkovské synagogy z poloviny 18. století v Polici u Jemnice. S přispěním fondu byly opraveny i devastované hřbitovy, například v Budyni nad Ohří nebo v Úštěku.

Finančně přispět a podpořit tak snahu nadačního fondu o záchranu židovských památek můžete bankovním převodem na účet číslo 3808822/0800. Do zprávy pro příjemce uveďte DAR2022. Potvrzení o daru k daňovému odpočtu vám rádi vystavíme, kontaktujte nás na e-mailu sekretariat@fzo.cz. Za vaši pomoc děkuje Nadační fond Zecher. *fžo*

STAVĚNÍ MOSTŮ

Mezinárodní mezikulturní a mezináboženskou konferenci s názvem Stavění mostů vstříc míru zahájil ve čtvrtek 15. prosince 2022 ministr zahraničních věcí Jan Lipavský. Cílem konference bylo podpořit mezikulturní a mezináboženský dialog, který povede ke vzájemnému respektu a může napomoci míru v době krize. Na konferenci vystoupili zástupci křesťanství, židovství a islámu.

„Osobnosti z řad křesťanů, židů a muslimů, akademici a diplomaté mohou společně usilovat o to, aby byl veřejný prostor přátelštější, umírněnější, demokratičtější, nikoho neurážející a nevylučující. Toho je možné dosáhnout jen skrze otevřený dialog," uvedl ministr zahraničních věcí Jan Lipavský na úvod letošního 7. ročníku.

Konferenci s účastí expertů, diplomatů a zástupců křesťanství, židovství a islámu na téma komunikace mezi státy v době krize, budování odolnosti a boje proti zneužívání náboženství hostilo v Černínském paláci ministerstvo zahraničních věcí. Na diskusních panelech vystoupili přední experti a diplomaté z více než desítky zemí Evropy, Asie a Blízkého východu. Konferenci organizoval zvláštní zmocněnec pro holokaust, mezináboženský dialog a svobodu náboženství Robert Řehák ve spolupráci s pražskou skupinou zemí Organizace islámské spolupráce, Ústavem mezinárodních vztahů a Nadací Anny Lindhové. Za FŽO se konference účastnil vrchní zemský rabín Efraim Sidon. *mz*

OBSAH

Komentář k Tóře **4–5**
V jidiš čtu pomalu – rozhovor s americkým spisovatelem S. Rogoffem **6–7, 13**
Řeč plakátu – o výstavě v Umělecko-průmyslovém museu v Praze **8–9**
Max Eisler: *Židovské město* **10–12**
Příběh letce RAF Tomáše Löwensteina Loma **14–15**
Země Palermo O nové knize Pavla Kosatíka **16–17**
Vtipy ze sbírky Sigmunda Freuda **17**
J. Daníček: *Tritanopie* **18**
Recenze knihy *Frida* **19**
J. Urzidil: *Kafka a Amerika* **20**
Izrael: *Kibucy a levice* **21**
Výběr z českých médií **22**
Kalendárium **23**
Zprávy, kultura, inzerce **24–27**
Zprávy ze světa **28**

10 HVĚZD

Osm let provozu památkového projektu FŽO

V roce 2022 se završila již osmá sezóna provozu synagog a dalších objektů památkového projektu 10 hvězd, který Federace židovských obcí v ČR realizovala zejména díky finančním prostředkům z Evropské unie v letech 2012–2014. Za tuto dobu se provoz stabilizoval a přes různé technické a personální problémy i omezení návštěvnosti, kterou přinesla pandemie koronaviru, se synagogy se svými expozicemi zapsaly do povědomí místních občanů i širší veřejnosti a dnes patří mezi vyhledávané turistické cíle. A to nejen v rámci České republiky. Poté, co se projekt 10 hvězd stal součástí Evropských cest židovského kulturního dědictví, vyhledávají obnovené židovské památky i návštěvníci ze zahraničí.

NÁVŠTĚVNOST

Za celou dobu návštěvnost dosahovala a v poslední době i překračovala parametry, stanovené po dokončení stavebních a restaurátorských prací pouhým odhadem, které byly od počátku nejdůležitějším kritériem úspěšnosti projektu. Za turistickou sezonu 2022 navštívilo památky více než 30 tisíc osob, což je číslo na úrovni předcovidové. Přitom je třeba vzít v úvahu, že se jedná o památky se specifickým charakterem, které nemohou co do návštěvnosti konkurovat takovým cílům, jako jsou státní hrady a zámky.

Nejvíce zájemců navštívilo Starou synagogu v Plzni a synagogy v Mikulově, Krnově a v Úštěku. Nejednalo se ale výhradně o turisty, patří mezi ně i návštěvníci koncertů, výstav a festivalů židovské kultury (polenský Polin, krnovské Fajné leto po židovsku, boskovický festival pro židovskou čtvrť). Prakticky v každém objektu byla během sezony k vidění vedle základní expozice i další krátkodobá výstava, koncerty, literární programy, přednášky a řada besed.

Jako příklad poslouží skvělá spolupráce s Kruhem přátel hudby v Brandýse nad Labem, který pořádá v letních měsících v místní synagoze koncerty vážné hudby na mimořádně vysoké umělecké úrovni. Ve spolupráci s Federací židovských obcí v ČR a za podpory Nadačního fondu ŽOP uvedl také představení *Alma Rosé*, příběh vynikající houslistky, jež koncertovala na pódiích největších evropských koncertních sálů. V roce 1943 byla kvůli svému židovskému původu deportována do Osvětimi, kde se stala dirigentkou ženského táborového orchestru a kde zemřela.

Účastníci projektu Routes Incubator 2022 v synagoze Siniora v tureckém Izmiru. Foto archiv.

SEMINÁŘ

Po ukončení letošní turistické sezony uspořádala FŽO v ČR ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze dvoudenní seminář *Čeští Židé – historie a kultura, soužití menšiny s většinovou společností, odkaz pro dnešek,* který finančně podpořila Evropská asociace pro zachování a propagaci židovské kultury v rámci projektu předcházení antisemitismu NOA. Byl určen zejména pro průvodce a správce židovských památek, kteří zprostředkovávají informace veřejnosti, ale i pro všechny, kdo se o židovské památky a jejich záchranu zajímají.

Do semináře, který zahájil předseda FŽO ČR Petr Papoušek, se přihlásili delegáti z mnoha míst České republiky. Zuzana Pavlovská je seznámila s historií Židovského muzea v Praze a Arno Pařík s architekturou českých a moravských synagog. První den semináře byl zakončen prohlídkou Pinkasovy synagogy a Starého židovského hřbitova. Druhý den byl věnován problémům soužití Židů a majoritní společnosti. O antijudaismu a antisemitismu přednášel ředitel Židovského muzea Leo Pavlát, Blanka Rozkošná se zaměřila na historii Židů v českých zemích. Celý seminář byl poté zakončen komentovanou prohlídkou Staronové a Španělské synagogy.

AEPJ

Manažerka projektu 10 hvězd Květa Svobodová se 14.–18. listopadu účastnila v tureckém Izmiru programu Routes Incubator 2022, který každoročně pořádá Evropská asociace pro ochranu a podporu židovské kultury a dědictví (AEPJ), nevládní organizace založená v roce 2004.

AEPJ slouží jako organizační zastřešení, které propaguje, školí a pomáhá rozvíjet jedinečné projekty židovské kultury a dědictví po celé Evropě. Každoroční setkávání profesionálů působících v oblasti židovského dědictví pomáhá organizacím rozvíjet jejich programy, nabízí školení v oblasti židovské kulturní turistiky i výměnu osvědčených postupů. Podporuje rovněž rozvoj nadnárodních programů kulturní rozmanitost a mezikulturní dialog ve snaze přiblížit židovské dědictví všem evropským občanům.

Skutečnost, že Federace ŽO v ČR je řádným a respektovaným členem AEJP a že projekt 10 hvězd byl zařazen mezi Evropské cesty židovského dědictví dokládá, že péče, kterou FŽO židovským památkám v ČR věnuje, se setkává se zájmem i uznáním laické veřejnosti i odborníků také v mezinárodním měřítku. **(ks)**

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC

POŽEHNÁNÍ JOSEFOVI (VAJECHI 1M 47,28–50,26)

V celé Tóře nenalezneme jediný další text, v němž by dvě za sebou jdoucí věty ve výroku jedné osoby vyvolávaly takový údiv, jako když Jaakov sděluje Josefovi, že mu jeho dva synové, kteří se mu narodili v Egyptě, Efraim a Menaše, budou jako Reuven a Šimon, a následující větu: *„A já? Rachel mi zemřela na cestě při mém příchodu z Padan v zemi Kenaan nedaleko od Efraty a já ji tam pohřbil při cestě do Efraty, to je Bejt Lechem.“* Z dalšího však vyplývá, že tím vypravěč míří k požehnání oběma Josefovým synům. Jisrael zkřížil ruce, aby vložil pravou na hlavu Efraima a levou na hlavu Menašeho, a Josef mu v tom bránil, protože Menaše byl jeho prvorozený a Efraim druhorozený. Jaakov však odporuje prohlášením, že to věděl a dospěl ke svému rozhodnutí již dříve.

K tomuto druhému setkání před Jaakovovou smrtí patří i informace, že ačkoli byl Jaakov sešlý věkem jako kdysi jeho otec Jicchak, když si k němu přišel pro požehnání namísto svého bratra Esáva, otcova prvorozeného. Přesto Josefovy syny *uviděl a řekl: „Kdo to je?“ A Josef řekl: „To jsou mí synové, které mi zde dal Bůh!“*

Jaakovova otázka je přímým odkazem na otázku, kterou mu kdysi položil Esáv, když se s ním po dvaceti letech u jejich strýce Lavana v aramejském Padanu znovu setkal. Když uviděl jeho ženy a děti, také on se ho zeptal: „Kdo to je?“ – a Jaakov mu odpověděl: *„To jsou mí synové, jimiž Bůh obdařil tvého otroka.“* Dostatečný důvod pro to, aby nyní požehnal Josefovým synům bez ohledu na to, že z nich v budoucnosti vzejdou i hříšníci. Raši totiž soudí, že *když jim chtěl požehnat a spatřil hříšníky jako Jerobeam a Achav, kteří vzejdou z Efraima, a Jehua a jeho syny, kteří vyjdou z Menašeho, opustil ho duch svatosti a vykřikl „Kdo je to?“*, a pak se k němu šechina vrátila *a on jim požehnal.*

Jisrael řekl Josefovi: „Nedoufal jsem, že kdy spatřím tvou tvář, a hle, Bůh mi dal spatřit i tvé sémě!“ Klíčem k hlubšímu pochopení je, že Tóra v této souvislosti uvádí jeho jméno Jisrael, které si vybojoval v zápase s ochranným andělem Esáva tu noc před jejich výše zmíněným střetnutím. Když pak svolává všechny své syny, aby jim odhalil, *co se jim přihodí v posledních dnech*, řekl: *„Shromážděte se a slyšte, synové Jaakovovi, naslouchejte Jisraeli, svému otci!“* Jméno Jisrael používá Tóra pro Jaakova vždycky, když je s ním Boží pro-

Kresba Mark Podwal.

zřetelnost, byť tentokrát od něj odstoupila.

Otázka *mi el*, kdo je to, položená v úzkosti nad tím, co podle Rašiho výkladu Jaakov spatřil, neunikla samozřejmě pozornosti našich moudrých. Ona dvě slova však sestávají z hlásek slova Bůh, *elohim*, jako by tím, co vyřkl Jaakov, odpověděl Jisrael na jeho otázku. Inspirován Boží blízkostí musel dát za pravdu Josefovi, že *„to jsou mí synové, které mi zde dal Bůh!“*. Když je Jisrael adoptoval jako své vlastní, učinil tak právě proto, že „zde“, tj. v Egyptě, znamená nejen v kolébce modloslužby, ale ve stavu, kdy je integrita Izraele ohrožena nejvíce.

Jak to všechno ale zodpovídá původní otázku o vnitřní souvislosti dvou Jaakovových vět, že mu jeho dva v Egyptě narození Josefovi synové budou jako Reuven a Šimon a že mu Rachel zemřela na cestě při jeho příchodu z Padan a on ji pohřbil při *cestě do Efraty, to je Bejt lechem*? Proč to Jaakov neřekl při Josefově první návštěvě, když povolal Josefa, aby mu odpřisáhl, že jej nepohřbí v Egyptě, ale v pohřebišti předků, jeskyni Machpela v zemi Kenaan. Musel si být vědom Josefovy oprávněné námitky, proč by si on měl dát takovou námahu s jeho, Jaakovovým pohřbem, když mu jeho žena a Josefova matka Rachel nestála za to, aby ji pohřbil v Machpele, pouhý den cesty od Efraty?

Jaakov se k této námitce vrací až při druhém setkání, kdy chce Josefovi sdělit, že jeho syny adoptoval jako vlastní, ale větší důležitost než prvorozenému přikládá druhorozenému. Ví, že svá jména nedostali náhodou a tají v sobě potenciál, rozhodující pro přežití lidu Izraele právě v exilu. Nejen v tom egyptském, nýbrž i v onom posledním, o němž nemůže mluvit. Josef dal prvorozenému jméno Menaše, protože mu Bůh *dal zapomenout* (našani) všechny útrapy a zlobu jeho bratrů, a Efraimovi dal toto jméno, *protože ho* (Josefa) *učinil Bůh plodným* (hifrani) *v cizí zemi*.

Když potom Jaakov před svou smrtí žehnal všem dvanácti kmenům, mluvil o Josefovi jako *synu plodnosti* (ben porat), *plodné révy na prameni, jež svými odnožemi vykráčela nad zeď*. Jak při tom však nemyslet na ony hříšníky z Efraima a Menašeho, kteří odvedli Jisrael od víry v Boha Jisraele? Hošea není jediným prorokem, jenž v tom spatřuje důvod, proč Bůh zavrhl Efraima a deset kmenů jeho království bylo odvlečeno Asyřany do vyhnanství a je pokládáno za ztracené. Jako by vyschlo i požehnání plodné révy na životodárném prameni, totiž Rachel, a přestalo platit požehnání, které následuje: *Od Boha tvého otce, jenž pomáhat ti bude, od Všemohoucího, jenž ti požehná, přijmi požehnání nebes shora, požehnání propasti dole ležící, požehnání prsů a lůna! Požehnání tvého otce jsou mocnější než požehnání mých rodičů, k rozkoši věčných vrcholků dosahají a na Josefovu hlavu, na témě výlučného mezi bratry!*

Zdá se mi, že je to jako z nebe nám hozený záchranný kruh v beznaději. Vzpomeňme si na toto požehnání, až se v Tóře dobereme křiku Izraele po záchraně, když jim jho egyptského otroctví bylo už nesnesitelné – a proto je také Svatý, buď požehnán, vykoupil. Plodná réva Rachel, zasazená u cesty do Efraty, to je Bejt lechem, což má být rodiště Mesiáše, právě odtud vyslala své větve nad zeď možného. Pláče a křičí k Bohu pro své děti, protože je viděla, odvlékané po tisících do zajetí, a i když už nejsou, nedá se Bohem utěšit, dokud jí všechny nepřivede zpátky a nevrátí.

Efraim K. Sidon

BŮH MÁ RÁD TY, KDO S NÍM NESOUHLASÍ

Šemot (2M 1,1–6,1)

Na judaismu je pozoruhodné, že základ náboženského života tvoří debata a to, že v ní zaznívají protichůdné názory. K Mojžíšovým vlastnostem patří, že se dohaduje s Bohem, a to hned při jejich prvním setkání u hořícího keře. Tak dlouho odolává Hospodinově výzvě, aby vyvedl Izraelity na svobodu, až se na něj Bůh rozhněvá (1M 3,1–4,7). Zásadní je, jakým způsobem mluví smrtelník Mojžíš k Hospodinovi na konci naší paraši: „Pane, proč škodíš tomuto lidu, proč jsi mne poslal? Vždyť od té doby, co jsem přišel hovořit tvým jménem k faraonovi, působíš tomu lidu zlo a svůj lid nezachraňuješ!“ (2M 5,22–23) Docela silná káva, že? Ale Mojžíš nebyl ve svých výtkách k Bohu první. Prvním byl Abraham, který, když se dozvěděl, že Stvořitel plánuje zničit Sodomu a Gomoru, pronesl: „Běda ti, být soudcem celé země, jenž nekoná soud!“ (1M 18,25)

Podobně se rozčiluje Jeremjáš, když vyřkne věčnou otázku, proč se slušným lidem dějí špatné věci, zatímco nečestným se daří dobře: „Proč je úspěšná cesta ničemů? Proč všichni zrádci žijí v poklidu?“ (Jr 12,1) A prorok Ababakuk se ptá podobně: „Proč snášíš proradníky? Pro mlčíš, když darebák požírá spravedlivějšího, než je sám?“ (Abk 1,13) Jób, který zpochybňoval Boží spravedlnost, je ospravedlněn, zatímco jeho přátelé, kteří tuto spravedlnost bránili, jsou kritizováni (Jb 42,7–8). Z četby Hebrejské bible se tedy zdá, že Hospodin má rád ty, kdo s ním nesouhlasí.

Stejně pozoruhodné je, že rabínští učenci v této tradici pokračovali a nazvali ji *machloet lešem šamajim*, „spor ve prospěch nebes“, tedy spor, ve kterém jde o to, kdo má pravdu, nikoli o to, kdo zvítězí. Judaismus je tedy zřejmě jediným náboženstvím, jehož kanonické texty jsou antologiemi dohadování se. Talmud říká jménem samotného Boha, že rozdílné názory školy Šamajovy a školy Hilelovy jsou oboje „slova živoucího Boha“.

A co z toho všeho plyne? Od samotného Hospodina, jenž si zvolil jako své proroky lidi, kteří se s ním nebáli diskutovat ve jménu pravdy a spravedlnosti, se učíme, že je dobré naslouchat odlišným názorům. Uvědomit si, že jimi nejsme ohroženi, ale že nás obohacují.

Z komentářů rabína Jonathana Sackse vybrala a přeložila A. Marxová.

BOHOSLUŽBY

v pražských synagogách leden 2023 – tevet/švat 5783

Staronová synagoga

30. 12. pátek		*začátek šabatu 15.50 hodin*
31. 12. sobota	**Vajigaš** 1M 44,18–47,27 hf: Ez 37,15–28	
		konec šabatu 17.05 hodin
3. 1. úterý	*půst 10. tevet*	*6.07–16.53 hodin*
6. 1. pátek		*začátek šabatu 15.57 hodin*
7. 1. sobota	**Vajechi** 1M 47,28–50,26 hf: 1Kr 2,1–12	
		konec šabatu 17.12 hodin
13. 1. pátek		*začátek šabatu 16.07 hodin*
14. 1. sobota	**Šemot** 2M 1,1–6,1 hf: Iz 28,6–28,13; 29,22–23	
		konec šabatu 17.21 hodin
20. 1. pátek		*začátek šabatu 16.17 hodin*
21. 1. sobota	**Vaera** 2M 6,2–9,35 hf: Ez 28,25–29,21	
		konec šabatu 17.30 hodin
23. 1. pondělí	***Roš chodeš švat***	
27. 1. pátek	*Den památky obětí holokaustu a předcházení zločinům proti lidskosti*	
		začátek šabatu 16.28 hodin
28. 1. sobota	**Bo** 2M 10,1–13,16 hf: Jr 46,13–28	
		konec šabatu 17.40 hodin
3. 2. pátek		*začátek šabatu 16.40 hodin*
4. 2. sobota	**Šabat Šira** **Bešalach** 2M 13,17–17,16 hf: Sd 4,4–5,31	
		konec šabatu 17.51 hodin

V sobotu a o svátcích šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Vysoká synagoga

Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin, mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin.

30. 12. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	15.50 hodin
6. 1. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	15.57 hodin
13. 1. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	16.07 hodin
20. 1. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	16.17 hodin
27. 1. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	16.28 hodin
3. 2. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	16.40 hodin

Šabat mincha po obědě (možno od 12.40).

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu a o svátcích od 8.45 hodin.

V JIDIŠ ČTU POMALU

Rozhovor s americkým spisovatelem Sethem Rogoffem

Spisovatel a vysokoškolský pedagog **Seth Rogoff** *(nar. 1976) pochází z amerického Portlandu (ve státě Maine). Na amerických a evropských univerzitách studoval historii, literaturu, evropskou intelektuální historii, věnoval se též studiu jidiš. Pobýval v Berlíně a Řeznu, od roku 2015 žije s rodinou v Praze. Je autorem několika románů* First, the Raven: A Preface*;* Thin Rising Vapors*; v příštím roce mu vyjdou další dvě knihy. Do angličtiny přeložil* Zámek *od Franze Kafky. Vyučuje na Anglo-americké univerzitě v Praze, distančně na Univerzitě v Maine.*

Seth Rogoff, archiv Maine College of Art.

Z otcovy strany pocházíte z rodiny spojené s legendou jidiš žurnalistiky a literatury – deníkem *The Jewish Daily Forward* (*Forverts*). Váš pradědeček Harry Hillel Rogoff v něm pracoval přes šedesát let, z toho několik let jako šéfredaktor. Harry Rogoff zemřel v roce 1971, takže jste se s ním nemohl setkat, ale vaše rodina má jistě spoustu dopisů, rukopisů, fotografií z jeho novinářské i autorské kariéry.

Zase tolik toho bohužel nemáme, ale řekl bych, že tyhle písemnosti a materiály lze nalézt buď v archivu *The Jewish Daily Forward*, nebo v YIVO Institutu v New Yorku. Nevím přesně, proč se u nás v rodině zachovalo tak málo. Je možné, že Harryho syn, tedy můj dědeček, se těmto tématům nevěnoval a nepěstoval v tomto směru žádnou nostalgii. Hillel a jeho dcera Phoebe se dlouhá léta s rodinou nestýkali. Nějaké střípky máme, například dopis, který napsal na podporu Isaaca Bashevise Singera v době, kdy Singer žádal o možnost emigrovat do Spojených států. Pradědeček mohl jako redaktor listu *Forward* podpořit žádosti spisovatelů o vízum tím, že jim slíbil práci v novinách. Samozřejmě věděl, co se politicky a kulturně děje s židovskými komunitami v Evropě, měl v zámoří mnoho přátel.

Tady v Praze máme doma podepsaný výtisk knihy Elieho Wiesela *Noc*, kterou Wiesel věnoval mé babičce, když přednášel na jedné z prvních výročních přednášek Hillela Rogoffa, které se každoročně konají na Sternově koleji Yeshiva University v New Yorku. Pradědeček totiž patřil k prvním studentům, kteří do této školy chodili, ale nedokončil ji. Vyloučili ho, protože se kromě studia Tóry věnoval i světskému vzdělání. Odtud možná pochází můj vlastní obrazoborecký vztah k náboženským institucím!

A máte nějaké knihy, které váš pradědeček vydal?

V průběhu let jsem shromáždil spoustu jeho knih, včetně dějin Spojených států, životopisu newyorského politika Meyera Londona a sbírky esejů nazvané *Devět jidiš spisovatelů*, což je velmi pěkná krátká kniha, která uvádí do toho neuvěřitelně živého mezinárodního literárního jidiš hnutí na konci 19. a na počátku 20. století. Pro zájemce je mnoho z těchto knih, včetně jeho pozdější historické knihy o *Forwardu*, k dispozici zdarma on-line prostřednictvím digitální jidiš knihovny v Yiddish Book Center. Jedná se o úžasnou sbírku.

Už řadu let se chci podívat do archivů ve *Forwardu* a v YIVO, ale dlouho jsem nebyl v New Yorku. Rozhodně to mám v plánu. Zajímají mě hlavně některé literární časopisy, které Hillel Rogoff pomáhal zakládat nebo pro které pracoval v prvních desetiletích 20. století.

Vy sám umíte číst v jidiš – nebo někdo z vaší rodiny? A pokračoval váš dědeček či otec v novinářské a spisovatelské práci, nebo jste po Harrym Hillelovi první?

Číst v jidiš jsem se naučil asi před dvaceti lety jako postgraduální student a poté jsem absolvoval intenzivní program pro pokročilé na Kolumbijské univerzitě a YIVO. Měl jsem velkou radost, že jsem si mohl přečíst díla svého pradědečka, protože v angličtině toho od něj moc není. V následujících letech jsem to pozapomněl; nyní čtu v jidiš velmi pomalu, ale stále to umím.

Generace po generaci mého pradědečka – tedy generace mých prarodičů – byla silně asimilační. Vlastně když se podíváte do starých *The Jewish Daily Forward*, byly to vždycky asimilační noviny, přestože vycházely v jidiš. Jejich cílem nebylo v první řadě zachovat v Americe jidiškajt, ale vytvořit nový typ americké židovské kultury, původně se socialistickým světonázorem.

To dokonale ilustruje můj dědeček Julian, syn Harryho Rogoffa: Vystudoval strojírenství a stal se inženýrem a později výkonným ředitelem. Jeho sestra Phoebe napsala v padesátých letech knihu o skladatelích klasické hudby. Moje teta Alice Rogoffová je spisovatelka, básnířka a redaktorka literárního časopisu v San Francisku. Pokud jde někdo ve šlépějích Harryho Rogoffa, je to ona – zajímá se o poezii a dělnické politické hnutí. Literární kultura v jidiš byla v prvních desetiletích 20. století úzce spjata s komunitou a jejími sociálními a ekonomickými poměry. Mnozí z nejlepších jidiš spisovatelů byli zároveň dělníky, kteří ve dne pracovali u šicích strojů a v noci psali. Můj pradědeček patřil k ústředním postavám propagace jidiš literatury, zejména jidiš poezie. Současně působil jako horlivý politický organizátor, který se věnoval hlavně dělníkům v newyorských židovských čtvrtích, což znamenalo především dělníkům v oděvním průmyslu. Byl také prvním předsedou Svazu spisovatelů jidiš.

Mnoho amerických spisovatelů se vydalo proti směru času a prostoru a psalo o svých evropských předcích a jejich novém životě v USA. Napadlo by vás napsat o své židovské rodině, která pochází z Berazina v dnešním Bělorusku (a ne tak daleko od Ukrajiny), nebo by to bylo pro váš literární styl příliš „jednoduché“?

Neřekl bych, že je to příliš jednoduché – možná naopak, je to pro mě příliš vzdálené, příliš těžko představitelné. V Berazinu jsem nebyl a o této oblasti nevím dost na to, abych na toto téma mohl něco napsat. Možná v budoucnu – až se dostanu k archivním materiálům! Ale myslím si, že mám určitý vztah k newyorské scéně počátku 20. století s jejími básníky, prozaiky, novináři, aktivisty, organizátory, socialisty, anarchisty, religionisty, odpadlíky a všemi dalšími. Byla to neuvěřitelná kultura. Mohl bych začít tam a zjistit, jestli se dokážu posunout v čase.

Od devadesátých let žijete v Evropě, nejprve v Berlíně, poté v Praze. Lákala vás – jako mnoho lidí ze Západu – postkomunistická Evropa jako region čerstvé svobody a obnovené demokracie?

V roce 1997 jsem studoval na vysoké škole v Berlíně a Řezně a pak jsem se do Berlína vrátil na postgraduální studium, včetně roku 2000–2001, kdy jsem se zabýval jidiš spisovateli, kteří žili a tvořili v Berlíně ve dvacátých letech, a kulturní politikou tohoto jazyka na počátku 20. století. Tehdy jsem do světa jidiš literatury pronikl asi nejhlouběji.

V roce 2005 jsem se vrátil do Berlína na Fulbrightovo stipendium, abych pracoval na románu. Zajímala mě postava židovského učence a historika Josefa Flavia a jeho neobyčejný pokus převyprávět a rozšířit příběh Hebrejské bible, když žil po římsko-židovské válce v zajetí jako dvorní historik u flaviovského císaře.

Studoval jsem u skvělého vědce Tala Ilana na Svobodné univerzitě v Berlíně. Tehdejší atmosféra Berlína mě přitahovala. V devadesátých letech a na počátku nového tisíciletí tam byl čas pomalejší. Bylo to ideální místo pro čtení a psaní a k životu tam nebylo potřeba moc peněz – a to byly ideální podmínky pro můj velmi dlouhý proces, kdy jsem se učil, jak psát. V době, kdy jsem žil v Berlíně, jsem Prahu mnohokrát navštívil a město jsem si zamiloval, ale netušil jsem, že tu někdy budu žít. Do Prahy jsme se s manželkou přestěhovali až v roce 2015, když naše dcera nastoupila do první třídy.

Z českého prostředí čerpá vaše první kniha.

Ano, ale nemyslím si, že by mě lákaly pojmy „čerstvá svoboda“ a „obnovená demokracie“ – v té době jsem v těchto termínech nepřemýšlel. Později, když jsem napsal svůj první publikovaný román, jsem chtěl tyto myšlenky, přesněji řečeno představu jakéhosi emigrantského amerického snu o hrdinném disentu za studené války, zpochybnit. Tyhle fantazie nabízely outsiderovi, zejména Američanovi mé generace, způsob, jak najít smysl nebo cíl, který by vyvážil zdánlivě intelektuálně a kulturně stagnující Ameriku osmdesátých a devadesátých let. Byla to mezinárodní verze hippie nostalgie šedesátých let. A hrdinský boj tváří v tvář vážnému existenciálnímu nebezpečí je důležitou součástí židovské vnímavosti, která má kořeny v biblických spisech a je přítomna v celé židovské historii. Když jsem byl malý, ze všech proroků, o kterých jsme se učili v hebrejské škole, jsem měl nejraději Jeremjáše. A pořád mám.

Harry Hillel Rogoff se svou matkou a sestrou kolem roku 1905, kdy začínala jeho novinářská dráha. Rodinný archiv.

Američtí Židé, asimilovaní a stále více náležící k americkému hlavnímu proudu bílých středních a vyšších středních vrstev, buď ztratili vztah k hrdinství a tragičnosti, nebo soustředili touhu po něm ke stále zkomercionalizovanějšímu připomínání holokaustu nebo k sionismu. Možná že tahle moje touha byla někde pod povrchem. Možná to byl důvod, proč jsem k ní začal být kritický – byl to způsob, jak kritizovat sám sebe.

A splnila Evropa (a konkrétně Česká republika) vaše očekávání – nebo vás v něčem zklamala?

V Praze se mi opravdu líbí. Nejsem typ člověka, který má od věcí velká očekávání. Odmalička jsem měl vždycky pocit, že věci jsou neznámé a že vstupuji do situací, na které nejsem připravený. Protože věci byly neznámé, nic jsem neočekával. Totéž v podstatě platí i teď. Navíc tady dělám stejné věci jako v Berlíně, takže se můj život zas tak moc nezměnil. Jsem velmi spokojený s Lauderovou školou, kam chodí naše děti. Nestěžují si, což je pro mě tak trochu zázrak. Já jsem v dětství proti škole protestoval každý den, nesnášel jsem ji.

Od loňského jara jsem začal na plný úvazek učit na Angloamerické univerzitě v Praze, to mě hodně těší.

Co pro vás jako pro Američana s židovskými kořeny znamená střední Evropa (a její kultura)? Je na ní stále něco zvláštního? A pokud souhlasíte, jak to vysvětlujete svým studentům?

Babička z otcovy strany žila jako dítě ve Vídni, mluvila německy a byla milovnicí německé kultury, zejména literatury a klasické hudby. Od ní jsem získal představu o významu středoevropského kulturního prostoru a právě tato kultura mě v dospívání poprvé přitáhla k literárnímu životu.

(*pokračování na str. 13*)

ŘEČ PLAKÁTU

O výstavě v Uměleckoprůmyslovém museu v Praze

Máte-li v zimním čase chuť navštívit nějakou příjemnou, nápaditou a dobrou náladu vzbuzující výstavu, nevynechejte *Řeč plakátu 1890–1938* v pražském Uměleckoprůmyslovém museu. Fenomén plakátů prezentuje v několika rovinách, v umělecké, reklamní a ideologické a rozhodně je na co se dívat. K návrhářům plakátů patřili v českých zemích od přelomu 19. a 20. století nejen lidé pracující čistě na komerční bázi, ale také přední grafici, návrháři či architekti, a právě jejich díla výstava zpřístupňuje. Plakáty se od přelomu století staly součástí pražské krajiny, odrážely rozvoj průmyslu, architektury, módy, sportu a kultury, především filmu. Tradice se držela dlouho, nevymýtila ji zcela ani éra komunismu (kdy např. filmové plakáty tvořili špičkoví výtvarníci, kteří nemohli oficiálně vystavovat), k jejímu oslabení došlo paradoxně až v době svobody a virtuální reality.

SVÉBYTNÉ MÉDIUM

Připomeňme, že muzeum vlastní více než třicetitisícovou sbírku, která patří mezi nejstarší a nejvýznamnější evropské kolekce svého druhu, a že tedy materiálu k výběru bylo hodně. K vidění je 280 plakátů, které doplňuje dvacet dalších exponátů, především dobové umělecké časopisy a knihy. Ve třech tematických blocích Umění, Reklama a Ideologie jsou vystavena díla světových tvůrců (Henri de Toulouse-Lautrec, Jules Chéret nebo Howard Chandler Christy), oblíbených domácích výtvarníků (Alfons Mucha, Vojtěch Preissig či Vilém Rotter).

Emil Orlik ke kabaretu *Schall und Rauch*, 1901.

Hugo Steiner-Prag, 1889.

Jak uvádějí kurátoři Lucie Vlčková a Petr Štembera, „plakát je svébytným vizuálním komunikačním médiem, které v různé míře propojuje estetiku tzv. vysokého umění s obrazovými schématy popkultury“. Dodávají, že plakáty jsou významným dokladem kulturního dědictví i mimořádně cenným kulturněhistorickým pramenem, který vypovídá o proměnách společnosti.

Autory vystavených děl jsou profesionálové, lidé s akademickou erudicí, často se zkušeností ze zahraničí, Paříže, Londýna, Vídně, mistři svých oborů a příznivci moderního umění. Jako v jiných oborech i na tvorbě plakátů se podíleli umělci s židovskými kořeny (Emil Orlik, Hugo Steiner-Prag, Vilém Rotter, Emil Weiss, František Zelenka), s koncem první republiky a rozpadem Československa našli mnozí útočiště na Západě, kde pokračovali ve své práci. František Zelenka, nejvýraznější z nich, zůstal a roku 1944 byl zavražděn v Osvětimi.

OD AKADEMISMU K MODERNĚ

Jak tedy vybrané plakáty z období 1890–1938 promlouvají, o čem vypovídají? O počátečním akademismu jeho tvůrců, o snaze o alegorický charakter (Vojtěch Hynais), který postupně ustupoval ve prospěch inspirace pařížským prostředím (Lautrecem a Chéretem), secesí a dospěl k modernitě, čistému grafickému vyjádření, výrazné typografii a rozmanitým technikám (fotomontáži).

První plakáty vypovídají také o snaze českých výtvarníků přilákat do Prahy ještě před vznikem samostatného státu špičkové umělce (umělecké plakáty z přelomu století). Z plakátů se mj. dozvíme, že roku 1902 vystavoval v Praze sochař Auguste Rodin (jeho tehdejší návštěvu, vůbec největší mimo Paříž, mapuje nyní skvělá výstava v Domě fotografie GHMP), že téhož roku uspořádal Spolek výtvarných umělců Mánes i výstavu moderního francouzského malířství a o pět let později výstavu francouzských impresionistů.

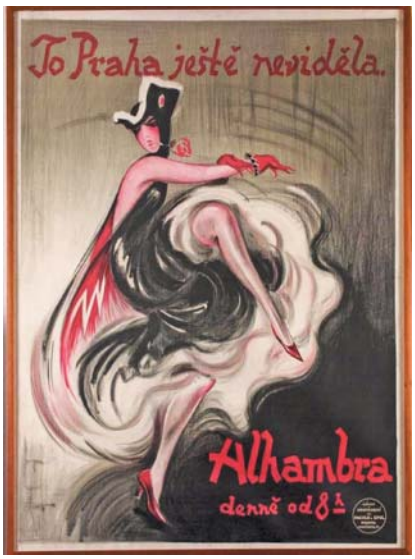

Emil Weiss a jeho „To Praha ještě neviděla“, 1924.

Díky vtipnému plakátu Julesa Chéreta z roku 1890 se dozvíme o existenci vynálezu théâtrophone, který umožňoval (v Paříži a dalších evropských městech) na základě předplatného telefonní přenos z divadelních představení. K vi-

dění je i japonskými dřevoryty ovlivněný plakát **Emila Orlika** (1870 Praha – 1932 Berlín) k berlínskému kabaretu slavného režiséra Maxe Reinhardta *Schall und Rauch* (Zvuk a kouř, 1901).

Willy Rotter k filmu Gustava Machatého, 1933.

EKSTASE ČI ALHAMBRA

V sekci Reklama se objevuje plakát **Huga Steinera** (1880 Praha – 1945 New York), známého ilustrátora Meyrinkova *Golema.* Jedná se plakát z roku 1899 k závodu Josuy Winternitze „ozdobným zbožím“ (v Celetné ulici číslo p. 33).

Mezi filmovými plakáty nalezneme mj. dílo *Ekstase* k filmu Gustava Machatého z roku 1933, který proslul díky první nahé scéně v dějinách filmu. Autorem zcela decentního plakátu je **Vilém (Willy) Rotter** (1903 Brno – 1978 Londýn), reklamní grafik, zakladatel nejvýznamnějšího předválečného grafického studia v Praze (Atelier Rotter) a soukromé malířské školy, kde studovala řada známých výtvarníků (mj. František Bělský či Adriena Šimotová). Rotterovi se podařilo uprchnout před nacisty do Francie a poté do Británie, kde byl nějaký čas členem pozemního personálu u 310. čs. stíhací perutě RAF. Prosadil se i v exilu, v Británii patřil k předním návrhářům.

Do emigrace musel před nacisty uprchnout i **Emil Weiss** (1896 Olomouc – 1965 New York), architekt, ilustrátor českých i německých časopisů. Výstava připomíná jeho lautrecovské reklamy pro noční podnik Alhambra v přízemí hotelu Ambassador na Václavském náměstí a pro kabaret Lucerna ve stejnojmenném paláci.

Weiss se usadil v New Yorku, kde pracoval jako ilustrátor a dokumentární portrétista.

Ideologická sekce vypovídá o válečném úsilí (propagace vládních dluhopisů v USA a Velké Británii), o tvrdém partajním boji v předvolebních kláních za první Československé republiky, ale také o jejím étosu (např. plakát Oskara Kokoschky z roku 1936 vyzývající k pomoci baskickým dětem za občanské války ve Španělsku).

ZELENKOVA AEROVKA

Třemi plakáty (jeden z nich je použit i jako hlavní plakát k výstavě) je zastoupen **František Zelenka** (1904 Praha – 1944 Osvětim), dvorní scénograf a výtvarník Osvobozeného divadla. O Zelenkovi mluvil v minulém čísle specialista na historii plakátů (autor základní publikace na toto téma *Poselství ulice*, bohužel již nedostupné), umělecký historik Josef Kroutvor, kurátor jeho velké výstavy v roce 1991: „Nejdříve mě zaujaly ty jeho krásné litografie z dvacátých a třicátých let. Byly to velké slepované litografie, žádný ofset, takže ty barvy zářily. Muselo to být něco úžasného, vnášelo to do města dobrou náladu, Praha tehdy opravdu swingovala, písničky se zpívaly a Zelenkovy velké plakáty, opravdu velké – jakési první billboardy – Prahu naprosto rozsvítily.“

František Zelenka a jeho *Aero*, 1932.

Zelenka navrhoval plakáty nejen pro Osvobozené divadlo, ale pro další pražská divadla, pro film a občas pro reklamu. Na výstavě lze spatřit jeho plakát *Aero* z roku 1932: jedná se o fotomontáž se skutečně zářivým žlutým podkladem a výraznými červenými linkami, které tvoří jak škrtnutí atributů starších dopravních prostředků (lístku na tramvaj a na vlak), tak nakloněnou osu pro ten nejmodernější a nejlepší způsob cestování – novou aerovku model 662, která po ní stoupá. K vidění jsou i dva Zelenkovy „osvobozené“ plakáty. Fotomontáž použil i na afiši ke hře inspirované oblíbenými příběhy s detektivem Cliftonem *Perná noc s gorilou*, ze kterého je cítit napětí i vtip.

Pohled do expozice Řeč plakátu v pražském Uměleckoprůmyslovém museu. Foto na této dvoustraně UPM.

Výstava potrvá do 10. dubna 2023. 10. ledna od 18 hodin se koná komentovaná prohlídka, kterou provede Petr Štembera, kurátor sbírky plakátů.

Alice Marxová

Max Eisler

ŽIDOVSKÉ MĚSTO

Úpadek maloměstských židovských čtvrtí v Čechách byl rychlý.

To byl případ města mého dětství. Pravda, v době, kdy jsme tam chodili do školy, byla doba jeho rozkvětu jakožto centra víry a učenosti již nějaký čas minulostí. Stihli jsme akorát konec. Ale jak živě na nás tehdy působilo, jak silná a barvitá je naše vzpomínka ještě dnes!

August Carl Haun: *Boskovice*, 1857.

LIDÉ

Především tam byli lidé. Bylo jich tam tehdy nejméně dvakrát více než dnes, protože staří mezitím zemřeli a mladí se odstěhovali do měst. To má jistě ekonomické důvody. Myslím si: Maloměsto je dnes – poté, co dopravní prostředky umožnily sedlákům větší mobilitu – pro okolní obce mnohem méně důležité než kdysi. Všude je slyšet ta samá stížnost: „Obchod poklesl." A tento pokles se dotýká zejména Židů, kteří provozují obchod. Také mnohá odvětví, na která se zaměřovali především, mezitím ztratila na významu nebo jsou jinak organizována. Přinejmenším je každému nápadné, že na podzimních týdenních trzích chybí pytle s obilím, které se dříve prodávaly na horním náměstí, a že palírníci se starají o obecní záležitosti jako někdo, kdo má najednou mnohem víc volného času. Ale já koneckonců takovým věcem příliš nerozumím. Příčiny materiální proměny možná spočívají v něčem jiném. O důsledcích však není pochyb: Židovské město vymírá, jeho nejpočetnější částí se stal hřbitov.

A také nejživější částí. Dnes, když přijedu do města mezi své vrstevníky, kteří by mi měli být blízcí, už kvůli létům, která jsme společně prožili, zdají se být více mrtví než živí. Neboť – a to vyjadřuje ještě více úpadek židovského města než zmenšující se počet jeho obyvatel – ti lidé jsou bezbarví, průměrní, pracovití, slušní a velmi, velmi nudní. Ale tehdy! Ach, ta přemíra originálních postav, na tu je dnes stále – a nejen pro mě – tak radostné vzpomínat. Způsob jejich oblékání a chování, chůze a mluvy, jejich veselé žerty a průpovídky – to vše a ještě více kypělo životem, který i v okolí probouzel další život, ať už souhlasný nebo odmítavý, takže v židovské ulici neustále vládlo zajímavé napětí, v čemž je velký rozdíl oproti dnešku. Za to jistě mohlo také velké množství oněch podivínů, kteří svými šaškovskými manýrami vzbuzovali pozornost především nás chlapců a kteří i později ve vyprávění starších lidí hráli hlavní roli. To, že jeden nosil kostkované kalhoty a vysoký světlešedý cylindr, notabene v maloměstě, jež se jinak nedrželo zrovna poslední módy, nebo to, že jiný zas měl ve zvyku získávat novinky ze světa ze starých novin, které mu v obchodě sloužily jako balicí papír, to vše působilo již na jejich současníky obzvlášť živě, a co teprve na potomstvo, jež lehce zapomíná nevýrazné věci a v paměti si udrží pouze anekdotu. Přesto si myslím, že by bylo chybné hledat hlubší příčinu onoho neklidu v židovském prostředí pouze ve směšných postavách a příhodách. Jistě, lidé byli tehdy šťastnější než dnes, kdy to stojí úsilí vyhýbat se lidem, kteří jsou bezdůvodně mrzutí a kteří – když sami nemají žádné starosti – nosí v sobě mrzutost druhých, aby touto vypůjčenou mrzutostí nakazili co nejvíce lidí ve své blízkosti. Ne, i ti nejvážnější měli tehdy smysl pro silný a výživný humor.

TEMPERAMENT

Ale živost té doby nespočívala v její dobré náladě, nýbrž v jejím neustále přítomném temperamentu, který se projevoval stejně při malých i velkých příležitostech. Bylo téměř jedno, zda se někomu za pokladnou podařilo doslova přemluvit sedláka ke koupi pestrého šátku za pár krejcarů nebo vyhandlovat s kupci jedoucími na trh výhodnou půjčku takového zboží v bednách. Obojí se dělo se stejným zápalem, v obou případech se lidé zcela ponořili do své věci. A když se v neděli v kavárně povedl nějaký malý podvod – a mohlo jít o ty nejmenší částky, jejichž ztrátu by nikdo nepocítil –, lidé byli přesto v horečnatém napětí, předčasný konflikt a nadávky hrozily v každém okamžiku. Takoví byli projíždějící obchodníci stejně jako místní majetní kupci, a i když se ti první nedokázali tak dobře ovládat, ti druzí byli pod svými ctihodnými maskami neméně divocí. A tuto svou povahu projevovali v srdečních záležitostech, v osudových chvílích svých životů. To se týkalo i skutečnosti, že jedni milovali družnost a nechali se společností snadněji rozptýlit, zatímco druzí – tj. většina vážených občanů – se drželi jen své rodiny. Na obou stranách však byla úžasná intenzita života. Každý prožíval život svým vlastním způsobem. A právě proto se každý zdál být jedinečný svým charakterem.

Proč to zde všechno vyprávím? Přece každé město má své lidi, kteří mu dávají výraz a podstatu a proměňují je. Dnes ale spí, unavené v létě, unavené v zimě, ačkoli všechny jeho domy jsou obydlené jako tenkrát, samozřejmě i jinými lidmi než Židy. Ale tehdy! Jaký to byl pohled o svátcích, kdy přicházeli Židé i z vesnic v okolí a naplnili tři sousedící modlitebny až k prasknutí. Jak slavnostní bylo toto shromáždění lidí ze vzdálených končin, jak důležité bylo toto setkání a pozdravení po dlouhých pravidelných pauzách, jak poklidný byl rozchod lidu po skončení pobožnosti! Tváře mužů zářily,

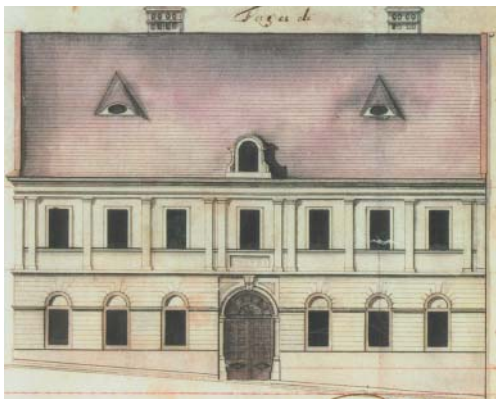

Dům židovské obce v Boskovicích, 1826.

nové vysoké boty vrzaly, na objemných břichách se ve slunci leskly hodinky na řetízku, lidé se v rozhovorech vyhýbali všednodenním starostem a pokoušeli se to, co jim tížilo srdce, podat jako maličkost, a pokud možno co nejrychleji přejít k pozitivním tématům – krátce: muži, otcové, kteří se týdny a měsíce namáhali až do vyčerpání pod jařmem svých obchodů, kteří týdny a měsíce žili pod tíhou svých skutečných nebo domnělých zármutků, nyní pozvedali čela a dýchali volně a lehce. A židovská ulice s na tomto dýchání podílela. O takových dnech se i na ní projevovala ryzí spokojenost, sytá, dobře živená měšťáckost.

Jinak se po ulicích pohyboval lehkomyslný národ podomních obchodníků, kteří přicházeli každý pátek oslavit šabat vybranými pokrmy a pitím. Poté, co se okolo poledne lidé sesedli ve vinárně, šlo se v malých skupinách domů. To byla ta hrbolatá ulička pro neomaleně rozjařené společníky jako stvořená. I ulička – o čemž bude ještě později řeč – projevovala nenápadně svoji svévoli a její vzhled byl všechno jiné než korektní a počestný. Alespoň v tom okamžiku.

A pak: jak nádherně dobrodružně na nás chlapce působily večery o svátku Purim, kdy se na ulici ve světle lamp objevily průvody v maskách a zase mizely v temnotě doupat, jež působila tajemně – všem strachům navzdory –, když jsme jimi probíhali jako opozdilci za hvězdných nocí!

DOMY A ULICE

Ulice židovského města byly jako místnosti v našem domě: vždy žily s námi a my jsme žili s nimi. A jenom tak – jako zúčastněný, jako ten, kdo se zapletl – mohu podat zprávu o jejich posledním lesku a jejich smutném zániku.

Za mých dnů byly ze starého opevnění židovské čtvrti ještě zachovány dvě brány, či lépe řečeno dva oblouky bez vrat: jeden z tržiště a druhý na cestě od zámeckého vrchu. Na všech ostatních místech vyznačovaly hranici čtvrti jenom dráty *Erubu,* které byly nataženy napříč dále vedoucími ulicemi. To byly dva velmi odlišné způsoby vymezení. Vedle silných zdí bran vypadaly tenké dráty jako pouhé symboly. Přesto každý, kdo pod nimi prošel, pociťoval to stejné: že vkročil do jiného světa, do světa pro sebe. Přišlo se zvenku a najednou byl člověk uvnitř.

Jsem si jist, že všichni – lhostejní i pozorní – měli tento zvláštní, intimní cit pro hranice svého okrsku, i když bydleli venku nebo když teprve později, na nějakém odlehlém místě, jež dosud unikalo jejich pozornosti, spatřili na vlastní oči *Erub.* Ale jsem si právě tak jist, že jen málokteří si byli zvláštnosti tohoto okrsku, kterou jistě pociťovali, také vědomi. A přesto byla všude zřetelná na první pohled.

ŽIDOVSKÁ ČTVRŤ

Židovská čtvrť se kdysi rozkládala na okraji města, mezi tržištěm a hraběcím sídlem. Později ji město obklopilo ze všech stran. Ale i potom si čtvrť v každém ohledu zachovala svůj zvláštní charakter. Stručně řečeno: stále se zdála být městečkem uprostřed velké vesnice.

Náměstí v Boskovicích na dobové pohlednici.

Jak do ní člověk vstoupil, půda pod jeho nohama se doslova začala třást. Venku se ulice mírně klenuly a mírně svažovaly do údolí. Zde uvnitř byl nesoulad. Výše položené ulice byly strmé, na některých místech byly prudké svahy, které bylo třeba obejít, aby se člověk dostal z jedné ulice do druhé, ba dokonce z jednoho domu do protějšího, velké nestejnoměrné potoční kameny tvořily dlažbu, kterou podemílaly silné deště a vytvářely v ní hluboké potůčky. Ale snad nejpohyblivější se zdála zem na Brunnenplatzu. Zde byla totiž opravdová vřava. Na mohutné prostranství ústilo šest ulic: jedna vedla pozvolně z města, druhá sbíhala z malého kopečku, do ní ústila třetí, jež se s ní spojovala na rohu zdi panského parku, čtvrtá přicházela z vysoko položených „Zahrad“, pátá zezdola od templu a nakonec šestá, jež do sebe pojala svévolně rozvětvený prostor a vyvedla jej po dlouhé křivolaké cestě za *Erub* na okraj jedné venkovní čtvrti, a nakonec do krajiny.

Podobně, i když ne tak divoce, to vypadalo také na křižovatkách. Také zde si zem uchovala nerovnost původního terénu, takže nebylo potřeba mnoho fantazie k představě, jak to vypadalo, když se tu ještě nacházel les protkaný potoky či louka. Ale na Brunnenplatzu původní terén ještě natolik ovlivnil architektonický profil, že mu propůjčil drastický, téměř jevištní vzhled.

Přicházel-li člověk zvenčí, z města, pak proti sobě spatřil poměrně vysokou, uzavřenou stavbu, která zabírala velkou část náměstí. V přízemí měla tři klenby vyhloubené v někdejším kopci, které později sloužily hasičům a obchodníkovi s uhlím a byly uzavřeny půlkruhovými vraty z černě lakovaného plechu. Nahoře byla plochá střecha, směrem do náměstí byla budova opatřena železnou mříží a prostor před ní byl vyasfaltován. Proto se jí říkalo „Asfalt“. Za ní se táhla řada domů, pro niž byl „Asfalt“ jakousi vystrčenou terasou. Ale zezdola z náměstí vypadal, jak už bylo řečeno, skoro jako divadelní kulisa se dvěma poschodími.

Jiné, menší náměstí klidného a odlehlejšího rázu se nacházelo níže pod právě vylíčeným místem. Kdyby se ten výraz používal, muselo by být nazváno Zadní náměstí (Hinterplatz) – podobně jako se říká „zadní uličky“ (Hintergassen). Neboť všechno zde odpovídalo takovému označení. Nebyl zde téměř žádný provoz. Z hlavní ulice vedoucí ke hřbitovu sem vedla úzká odbočka, jež se znenadání prudce svažovala, až nakonec vyústila do prostranství. V jednom rohu náměstí stálo kamenné umyvadlo s rourou uprostřed, z níž po mnohá léta tryskal silný proud vody. Dopoledne přicházely ženy a dívky z chudého okolí, aby si naplnily vědra, hrnce a kádě. V poledne kolem procházeli dělníci navracející se domů z dílen. Ale i tento ruch byl natolik nepatrný, že dojem z náměstí činil ještě odlehlejší a ospalejší. Obzvlášť v pozdním odpoledni se tu

dalo dobře snít. Na jednom nároží vysoký dům s uzavřenou, žlutě natřenou zdí a hebrejským nápisem na čelní straně, v mezeře vedlejší uličky strmý kulatý štít selského dvora, vedle něj pod příkrou šindelovou střechou – zavěšený jako hnízdo – černohnědý dřevěný vchod do jednoho ze zadních domků, s pestrými květinami v květináčích, a nakonec po pravé ruce nevzhledná, zanedbaná budova s odvrácenou terasou v horním patře, nepříjemná jako nějaká špeluňka – to vše dohromady tvořilo jakési mlčenlivé společenství, naplněné tušením toho, co bývalo. Bylo třeba se jen krátce pozorně rozhlédnout a člověk najednou viděl ve skutečných barvách i dávno minulé, neznámé časy v jedné rovině se současnými obrazy a dobrodružstvími. A kašna se zeleným, mechem porostlým kamenem a světlým, stále tryskajícím proudem toto romantické kouzlo ještě umocňovala. Ó, naše mladá, smělá, ničím neomezená touha!

POZORUHODNÉ DETAILY

Ale nejen ulice a náměstí, také domy měly svůj vlastní, výrazný charakter. A nebylo to jen tím, že nedodržovaly uliční řadu a kde to jen šlo, vystupovaly z ní traktem či arkýřem, zkoseným vchodem do sklepa, venkovním schodištěm vedoucím do horních poschodí nebo svým celým tvarem. Vedle těchto svévolných narušení existovalo ještě dost zvláštností, které působily, že se člověk déle zastavil a přemýšlel, jaký byl motiv pro ten který tvar domu. Takový byl – abych uvedl aspoň jeden příklad – dům na rohu Židovské ulice a Brunnenplatzu. Obchod se zeleninou v přízemí a okna bytů v patře mu v pohledu z ulice dávaly docela obyčejný ráz. Avšak z druhé strany, kde se zařezával do prudkého svahu, vypadal díky své kuželovité střeše uzavřen téměř jako pevnost, v horním patře opatřená tenkým zábradlím. V místě zúžení vystupoval dům do prostoru volně a skoro útulně. Domů s tak rozmanitým tvarem nebylo mnoho. Avšak pozoruhodné detaily byly všude. Nejrůznější rozmary, neskutečné a nestálé, střídaly roztodivné schválnosti a čisté, těžkopádné celky. Jen zřídka byl mezi tím k vidění jeden z těch fádních tuctových truhlářských domků, jež byly obvyklé na kraji města, nikdy však selský dvůr s širokým vjezdem pro venkovské povozy.

S ulicemi a domy židovské čtvrti to bylo skoro tak jako s jejími obyvateli. Ulice taktéž dbaly na družnost a jednotu. Domy jako by měly své pozvolně se rozvíjející charaktery. A tak jako lidé byly tyto ulice a domy v každé své části živoucí. Kdo patřil do jejich okruhu, měl svůj domov.

To bylo snad to nejkrásnější. Znám mnoho případů, kdy velice rozdílní lidé, nadaní i zahálčiví, pro něž byl každý měšťácký sentiment opovrženíhodný, po mnoha křečovitých pokusech prosadit se v cizině dali přednost nuznému živobytí v této domovině, a tak podlehli – se zlostí, výsměchem i bezmocí – pocitu, že jsou doma v židovské čtvrti. Jistě to byly slabé povahy. Ale i my ostatní, pro které je místo našeho dětství již delší dobu pouhou vzpomínkou, jsme dosud nenašli žádné jiné, jež by na nás mělo takový bohatý a hluboký vliv. Avšak pro naše děti je tento drahocenný prožitek židovství zcela ztracen.

Neměli bychom se nad tím zamyslet?

ZNOVUZROZENÍ

Již dozněl všechen svár a žal…
Z černých hrobů vystupují,
vstříc Slunci jak v opilosti vrávorají,
jež v podivuhodném ohně lesku
vychází z tmavé záplavy Východu.
Pak procitá v Zemi k smrti znavené
do plné síly jara množství květů
a z bolestně tichých hlubin se dere
píseň osiřelá, život zvěstující…

Již dozněl všechen svár a žal.
Ruce navzájem si podávají
ztracení a nalezení bratři
a kráčejí v důstojnosti sváteční
do staré země, do světla Východu.

POVĚST DOMOVA

V krásné zemi, daleké,
co stopy božství nese,
jde v předklonu odvěkém,
tvář bolestí se třese,

už mnoho tisíc let,
Žid – jde sem a tam.
Vlas vybílil roků let,
ruka seschlá, v duši šrám.

Když jaro do strun udeří
a ptáci táhnou k severu,
tu zpěv mu z úst se vynoří,
jejž vysílá až k obzoru.

Nahou hruď svou vystavuje
větru vláze v ústrety,
ruce v dáli napřahuje,
než bolestně zrak odvrátí.

Když z firnu hroty vyráží
do červeně západu,
tu v jejich barvách odráží
se smrt zamrzlá v pohledu.

Slyš: to hudba srdcervoucí
dere se mu z prsou ven:
Otče! Dítky! – nehynoucí
zaplavuje srdce sten.

Léto bylo, na vrcholcích
světla život spočíval,
nejeden tu ve svých vzlycích
křídla pestrá rozkládal.

Obchází ten stařec horu,
zrak svůj do vln upírá,
když tu náhle zpod obzoru
odraz písně vyvěrá.

Tisíc lodí zpěv ten nese
ku pevnině zkroušené.
Skály, rokle, radujte se,
kamení nechť obživne,

V jásotu a chvalozpěvech
zazářila celá zem,
barvami se ve svých zjevech
rozprostřela nad mořem.

Oblak květů modrobílých
větry pevnin přivály,
břehy se však v oněch chvílích
v červeň růží oděly.

Umírá již stařec bílý,
v nic se změnil jeho strach,
oko plné jarní síly,
obrací se již v svůj prach.

Daleko je všechna strázeň,
stará bolest, soužení,
v slzách štěstí mizí bázeň,
radost přišla v ztišení.

K Pánu chvála vystupuje,
dým ten k nebi pospíchá
Stébla kloní hlavy svoje,
každé ucho naslouchá.

NÁVRAT DOMŮ

Tak konečně se přece navrátili,
boty jim zbělaly od prachu cest?
V hloub noci bolest svoji odhodili,
a znovu vykvetla jim léta zvěst?

Makabejský stál a shlížel z výše skal
svým zrakem vstříc všem starým poutníkům,
nad jejichž hlavami západ plápolal,
nad zemí, Matkou jejich od věků.

Tu oči pozvedli: „Juda stojí tam!
Stůjte též – mlčky pohlédněte naň.“
Tak předka pozdravili, jenž stál sám,
a spolu s nimi –
horké slzy proléval.

(*Tři básně a vzpomínkový text boskovického rodáka, historika umění a pedagoga Maxe Eislera přeložil Josef Kroutvor ml.*)

V JIDIŠ ČTU POMALU

(*dokončení ze str. 7*)

Před několika lety jsem napsal esej do antologie o literatuře a holokaustu o Philipu Rothovi a jeho vztahu ke střední Evropě. V tomto článku jsem tvrdil, že v Rothově díle náboženskou a tradiční kulturu jako základ židovství určitým způsobem nahradila středoevropská kultura. V tomto alternativním židovství se objevuje nová skupina proroků: Walter Benjamin, Bruno Schulz a samozřejmě Franz Kafka, abychom jmenovali alespoň některé. Podle mého eseje je tato konstrukce židovské identity možná mytologická a nestabilní, ale naplňuje určitou potřebu, potřebu spirituality a duchovního původu mimo struktury rabínského judaismu s jeho pravidly a rituály.

Říkal jste, že jste před prací na svém prvním románu *First, the Raven* (Nejprve havran) přečetl mnoho moderních českých autorů. Který z nich se vám líbil nejvíce a proč?

Když jsem knihu psal, četl jsem vše, co se mi dostalo do rukou v anglickém překladu, a to nejen české autory, ale i z jiných zemí komunistické sféry. Přečetl jsem spoustu děl od Hrabala a Kundery a Havla a mnoha dalších.

Vtipné je, že jsem ve svém románu chtěl vyjádřit fascinaci amerického vypravěče Sy Kirschbauma epickým vyprávěním, které se zdálo být větší než sám život, organizovalo a dávalo smysl dějinám a definovalo epochu. Tento impulz k napsání velkolepého románu však není součástí české kultury, jak ji chápu já – i když uznávám, že mé znalosti jsou omezené. Ve skutečnosti se česká literatura a kultura zaměřují na menší příběh, na historku, ironii, s níž jsou tato velká vyprávění podrývána, má absurdní rysy, které na ní miluji. Ale i když „český román“ v mém románu vůbec není český – je spíše ruský nebo německý (nebo americký!) –, struktura samotné knihy je ovlivněna českým psaním.

Přeložil jste do angličtiny několik děl Franze Kafky, především *Zámek*. Myslíte si, že některým textům tohoto autora lépe rozumíte, když žijete v Praze?

Myslím, že kromě pár lidí na této planetě jsem s Kafkovým *Zámkem* strávil víc času než kdokoli jiný. V jednom okamžiku na konci překladatelského procesu jsem dokázal odříkat téměř celý román nazpaměť. Vydrželo mi to jen pár měsíců, pak jsem začal zapomínat řádky, pak celé odstavce. To tak nějak vystihuje, jak je to s Kafkou – jakmile si myslíte, že jste mu porozuměli, začne se to hroutit a vytrácet.

Na překladu jsem nepracoval sám, ale s kolegou, přítelem Jonem Calamem. S Jonem jsme trávili hodiny rozmluvami o všech možných prvcích knihy. Čím víc jsem se k ní blížil, tím bylo všechno nejednoznačnější a nejistější. O *Zámku* jsem psal ve své knize *Politika krajiny snů*. Konkrétně o jedné scéně v knize, kdy K. usne a zdá se mu sen o zápase s naháčem. Kafka si ve svých denících zapsal mnoho snů a příběhy mají jistou snovou kvalitu, ale skutečná snová vyprávění se v jeho fikcích vyskytují jen zřídka. Chtěl jsem se nad tímto výjimečným momentem zamyslet.

Pokud jde o pražský prvek, nevím. O Praze toho vím mnohem méně než o Kafkovi – a současná Praha, řekl bych, nemá s Kafkovou Prahou mnoho společného. To souvisí s tím, co jsem říkal o Philipu Rothovi. Přijel do Prahy v sedmdesátých letech a myslel si, že objevil podstatu Kafky, ale byla to jen fantazie. Objevoval Rotha – nebo ho konstruoval.

Příští rok vyjde vaše nová kniha *The Education of Kendrick Perkins*. Perkins je bývalá basketbalová hvězda a sportovní komentátor, ale není to úplně kniha o sportu, že?

V roce 2023 mi vyjdou dvě knihy, jedna je román s názvem *The Kirschbaum Lectures* a druhá je ta s Kendrickem Perkinsem. Řekl bych, že kniha s Perkinsem je o třech hlavních tématech: o profesionálním basketbalu, o rase v americké společnosti a historii a o prolínání politiky a sportu. Kniha je vzpomínková a s Kendrickem Perkinsem jsme chtěli jeho příběh propojit s většími tématy, zejména s otázkami, které jsou nesprávně chápány nebo prezentovány. Pro mě to byla pozoruhodná cesta a jsem vděčný, že jsem měl příležitost ji uskutečnit.

Alice Marxová

ŽIDOVSKÁ ROČENKA 5783

Koncem ledna vychází *Židovská ročenka 2022/2023 – 5783*. Jako vždy obsahuje výběr z textů českých i zahraničních autorů, několik z nich představujeme: Básník, spisovatel a novinář Miloš Doležal přibližuje pozoruhodnou osobnost Maxe Eislera (1881–1937), česko-rakouského historika umění, pedagoga a sionistu, jenž na jihlavské Státní reálné škole rozpoznal umělecký talent svého žáka, Bohuslava Reynka. ■ Ruth Jochanan Weiniger píše o mikulovském rodáku Hieronymu Lormovi (1821–1902), známém především tím, že vytvořil dotykovou abecedu pro hluchoslepé. Autorka se však zaměřuje na Lormovy pozdní filozofické texty, sepsané z pozice asimilovaného Žida, zabydleného v moderním, nenáboženském (či postnáboženském) světě. ■ Teoretik umění a básník Jindřich Toman se zabývá *Příběhy z ghetta* překladatele a autora Siegfrieda Kappera (1821–1879), pokládaného za prvního židovského básníka, jenž psal česky, a velkého obhájce a propagátora česko-židovského „spolku“. V jeho textech odehrávajících se v ghettu však Toman překvapivě nachází tragické zápletky, které z takového svazku plynou… ■ Osobnost hebraisty, odborníka na judaismus období Druhého chrámu, profesora Davida Flussera (1917–2000) asi není nutné představovat. V ročence přinášíme dvě jeho přednášky na téma *Židovské prameny raného křesťanství*, které v osmdesátých letech 20. století připravil pro armádní rozhlasové vysílání v Izraeli. Díky tomuto formátu je Flusserovo životní téma podáno velmi přístupným a živým způsobem. ■ K zahraničním současným židovským autorům, kteří se čtenářům ročenky představují poprvé, patří například architekt, básník a esejista z prostředí sovětské neoficiální kultury Michail Ajzenberg (1948), či americký básník Stanley Moss (1925). Oba si rozhodně zasluhují pozornost. ■ A překvapením možná budou komentáře k Tóře od rabína Davida ben Jarona, který před lety působil v pražské obci jako „hostující rabín“. V jeho textech se proroci stávají našimi současníky, členy té či oné party; rabín se zamýšlí i nad tím, proč „nám ani Bůh a Moše Rabejnu neříkají pravdu“.

Židovská ročenka 5783 bude k dostání v knihkupectvích v rámci distribuce Kosmas. Cena 160 Kč (v redakci Roš chodeš 130 Kč). Rozsah 136 stran, kresba na obálce a dvě ilustrace jsou od Marka Podwala.

TO PŘECI BYLA SAMOZŘEJMOST

Příběh letce RAF Tomáše Löwensteina Loma

Kdyby byl příběh o přátelství pětadevadesátiletého bývalého válečného radisty s o čtyřicet let mladší výtvarnicí a spisovatelkou, která ho svým zájmem dokázala vytrhnout z živoření a čekání na smrt, fikcí, asi bychom ho vnímali jako hodně sentimentální a těžko uvěřitelný. Jenže pravda je v tomto případě tak nečekaná, barvitá a „hollywoodská“, že se nestačíme divit a jen těžko se ubráníme dojetí.

O Tomu Lomovi jsme v *Rch* psali mj. roku 2020, když odmítl převzít od prezidenta Zemana, tehdy ještě aktivního a výrazně prorusky a pročínsky orientovaného, pamětní list k výročí konce války. Napsal mu, že nemůže toto vyznamenání přijmout „vzhledem k Vašim stále zjevnějším aktivitám, jež se mi jeví jako vlastizrádné ve prospěch systémových protivníků České republiky“. Již tehdy bylo jasné, že Tom Lom je statečný a čestný člověk, který byl za války proti nacistům ochoten za svou zemi položit život, a že jeho morální kompas nevychýlil a schopnost nazývat věci pravým jménem neotupil ani pokročilý věk.

Kniha Hany Bergmannové Klímové *Modré nebe, Tome* pak tento obraz dotváří. Zahrnuje jednak Tomův vlastní životopis, jak ho autorka dle jeho slov zapsala, a jednak její útržkovité záznamy z období od roku 2019, kdy se s Tomem Lomem (kterého, ač léta žil v jejím sousedství, pokládala mylně za někoho úplně jiného) seznámila, do června roku 2021, kdy v téměř sedmadevadesáti letech zemřel. Sdílela s ním zájem o osudy válečných letců, o to, aby jejich obětavý boj nebyl zapomenut. Netvořili ale pouze poněkud nesourodou (a možná na pohled výstředně působící) dvojici šířící osvětu mezi mládeží. Spojovalo je skutečné a hluboké kamarádství, vzájemná úcta, smysl pro humor, sebeironii (když například Tom sebe sama glosoval jako neúspěšného nápadníka) a dobrodružství. Při cestách a besedách po Česku i v zahraničí přinášeli mnoha lidem, kteří hodnotu svérázného muže rozpoznali a dokázali ji ocenit, kuráž a chuť do života.

Závěrečné kapitoly popisují Tomovu nemoc, jeho nedlouhé, ale protrpěné pobyty v nemocnici a LDN a nakonec autorčinu domácí péči o umírajícího muže. Knížka nevelká rozsahem a stylově střídmá je pozoruhodným příběhem o stáří, osamění a až zázračném oživení. A hlavně o duševní svěžesti, optimismu a síle přátelství.

Z knihy publikujeme několik úryvků, pro potřeby *Rch* krácených a mírně upravených. (*am*)

* * *

V říjnu roku 2018 jsem dopsala knížku *Dobrodružství pana Wellingtona*. Příběh o klucích, letadlech a letcích RAF jsem také ilustrovala a vydala. Když kniha vyšla, upozornil mě kamarád, badatel Pavel Vančata, že z našich letců sloužících v RAF už u nás žijí jen tři. A že jeden z nich, Tomáš Lom, dříve Löwenstein, bydlí někde v mém sousedství v domě bílé barvy. Lámala jsem si hlavu, jak toho muže najdu. Neměla jsem kuráž zvonit u všech bílých domů v okolí, ale zároveň jsem měla obavu, aby dotyčný hrdina nezemřel, než ho vypátrám, neboť mu muselo být nejméně 95 let.

V Jindřichově Hradci v září 2020. Foto archiv H. Bergmannové.

Jednoho lednového dne dopoledne jsem zahlédla našeho starého souseda, pana Poláka. Vídala jsem ho posledních dvacet let, když mi čas od času prošel pod okny. Vždycky se mi líbil. Měl kudrnaté vlasy, ušlechtilý profil a vypadal inteligentně. Napadlo mě tedy, že se pana Poláka zeptám. Je to starousedlík a mohl by být vrstevníkem toho letce. Třeba ho bude znát.

Vystoupila jsem z auta, pozdravila a zeptala se pana Poláka, jestli náhodou nezná nějakého pana Tomáše Löwensteina Loma, který létal za války v Anglii. Pan Polák mně ale nerozuměl, byl nedoslýchavý. Zopakovala jsem tedy svůj dotaz ještě dvakrát. Když starý pán konečně pochopil, na co se ho ptám, rozzářil se a zvolal:

„Ano! Toho znám! To jsem přeci já!“

„Vy nejste pan Polák?“ zeptala jsem se ohromeně.

„Ne, nejsem a nikdy jsem nebyl!“ odpověděl se smíchem.

Řekla jsem panu Löwensteinovi, že pro něj mám dárek. Vyndala jsem z auta jedno vyprávění o panu Wellingtonovi a dala jsem mu ho. Usmál se a řekl, ať k němu přijdu domů podívat se na jeho válečné trofeje. Ukázal na bílý dům v divoké zahradě, který stojí asi sto metrů od nás.

Celé roky tedy bydlím pár kroků od bývalého letce RAF a nemám o tom ani tušení.

Šla jsem k němu ještě téhož dne na návštěvu. Pan Löwenstein mezitím přečetl velký kus mojí knížky a měl radost, že někdo napsal příběh pro děti o jeho 311. peruti, ve které sloužil za války jako radiotelegrafista a palubní střelec.

Ukázal mi svůj *log book*, *pay book*, odznaky z uniformy, stříbrný odznak polního letce s vyrytým *Löwenstein, Londýn 1943* a fotografie z Anglie, na kterých stojí mezi muži své osádky pod křídlem liberátoru. V armádě dosáhl hodnosti rotného. V Anglii *flight sergeant*.

Také mi vysvětlil, že když jsem ho zastavila na ulici, slyšel, na co se ho ptám, ale nemohl uvěřit, že ho někdo hledá…

Přibližně po týdnu mi sdělil, že se do mě zamiloval. A protože je ze staré školy, hned mě požádal o ruku. To jsem ale nemohla přijmout…

Tom byl poloslepý, neměl zuby a vůbec neslyšel. V uších nosil sluchátka, pod krkem spojená do krabičky, ve které byl přijímač zvuku a baterie. Byl to masivní a těžký předpotopní přístroj firmy Sennheiser, určený především k poslechu te-

levize. A jako každý neslyšící mluvil Tom velmi hlasitě. Když ode mě odcházel, volal před mým domem na celou ulici mocným hlasem:

„Zase jsi mě omladila!“

Tom potřeboval naslouchátka.

Technik firmy Oticon byl také pilot. Když jsem mu řekla, že se dívá do uší bývalého letce RAF, byl nadšený a nechal Tomovi na nová sluchadla natisknout výsostné znaky RAF. A za svou práci si nic neúčtoval.

Zanedlouho po našem setkání jsem dostala pozvání do brněnské anglické školy na besedu nad mou knížkou. Tom jel s nadšením se mnou. V brněnské škole jsem přečetla kapitolu z *Pana Wellingtona* a Tom vyprávěl své válečné vzpomínky. Potom následovaly dotazy dětí. Tom byl šťastný, že je o něj a jeho příběhy najednou takový zájem.

Když vešlo ve známost, že na besedy se mnou jezdí skutečný bojovník, válečný veterán RAF, začali jsme dostávat jedno pozvání za druhým.

Cestovali jsme s Tomem po celých Čechách, ale především na Moravu. Byli jsme také na Slovensku a v Anglii. Jezdili jsme do škol, do knihoven, kulturních domů, na letecké a tankové dny, na vojenské základny… A zvali nás také do evangelických sborů. Účastnili jsme se odhalování pamětních desek a pomníků bývalých Tomových spolubojovníků. Tom se stal miláčkem klubů vojenské historie. Když jsme přijížděli na jejich akce, naši přátelé Tomovi salutovali nastoupeni v řad. Pomáhali mi nosit kufry s knížkami a brali nás do historického stanu RAF. Tom byl jejich *bombarďák* a já jeho *doprovodná stíhačka*.

Původně jsem byla zvána já jako autorka, ale velmi rychle se pozornost organizátorů zaměřila správným směrem, a tím byl Tom. Já jsem se stala řidičem a nosičem jeho holí a svačin.

„Tome, volal mi nějaký ředitel školy a ptal se, jestli jsem ta asistentka pana generála Loma, že by tě chtěli pozvat na přednášku.“

„Hahaha! A cos mu řekla?“

„Že jsem tvůj pucflek.“

Nechala jsem natisknout Tomovy fotografie, abychom je mohli na besedách rozdávat. Z tiskárny v Kutné Hoře nám přivezli krabici hotových snímků až domů. A s ní tento vzkaz:

Dovoluji si Vám oznámit, že cítím jako svou povinnost tuto pohlednici vyrobit zdarma. Veteránům naše společnost mnoho dluží. Stydím se, že jsme se roky přetahovali o majetky v podobě nějakých kuponových knížek, restitucí apod. a hrdinové, kteří se o to vše zasloužili, v tichosti umírali anebo dožívali ze svých skromných důchodů a čekali, až se jim dostane řádného uznání. (A nedá mi to, nezmínit důchody bývalých bolševických pohlavárů a jejich přisluhovačů.) Pochopitelně budu rád, když bude možnost tuto mou skromnou „výpomoc“ nějak rozšířit: větší náklad i jiné tisky pro veterány apod.

Se srdečnými pozdravy z Kutné Hory Opasek Josef

Tom bydlel v domě, který začátkem sedmdesátých let minulého století sám postavil. Okolo domu je velká zahrada, kde si Tom hrával s pravnoučaty. Občas zahodil berle a vylezl za dětmi na strom. Také korespondoval e-mailem v několika jazycích se svou rozsáhlou rodinou, kterou válka rozehnala do všech koutů světa. Většinu času trávil u počítače nebo na zahradě. A denně chodil na procházky. Za každého počasí. O svém působení u RAF sám od sebe nikdy moc nevyprávěl. Mávl na tím rukou: „To přeci byla samozřejmost. Chtěl jsem dát Němčourum na frak za to, jak mordovali a řádili. Ale byl jsem jenom malá rybička. Rybí potěr. Ani stíhač, ani pilot. Jen radiotelegrafista a palubní střelec. Žádnýho Němce jsem ale nikdy nesestřelil, i když jsem si to tehdy moc přál. Tak co bych se chlubil.“

Ani v Tesle, kde Tom celý život pracoval, o jeho válečné historii nevěděli. Ale jeho identita byla určená vojenským životem a válečnou zkušeností. Když jsme se loučili, salutoval mi. A protože mi chtěl vyjádřit zcela mimořádnou oddanost, salutoval mi oběma rukama najednou. Když jsem mu dávala něco za úkol, vykřikl: „Provedu!“

Když mě chtěl pochválit, řekl: „You are a cannon overcharged with double cracks!“ („Jsi jako dělo nabitý dvojnásobnou dávkou střelnýho prachu.“)

Lásku mi vyznával zásadně anglicky. Možná proto, že jeho první láska byla Angličanka.

„Tome, jestlipak dost piješ?“

„Máš pravdu, málo piju!“

Aby mi dokázal, že prý není takový *nébich*, vyleze na židli a natáhne se pro láhev Johnnyho Walkera, kterou má ukrytou vysoko v knihovně. Aby mu prý na něj nechodila vnoučata.

Když se přiblížily Tomovy narozeniny, dostala jsem zprávu od Honzy z Muzea RAF Emila Bočka v Ivančicích, ať přestaneme shánět auto, že Tom ho dostane k narozeninám od nich.

Tom se narodil 1. srpna. Peruť, u které za války sloužil, byla založena 29. července. A tak se Tomovy devadesáté šesté narozeniny slavily spolu s osmdesátinami jeho perutě na vrtulníkové základně v Náměšti nad Oslavou. Tom se moc těšil. Pravil, že je nervózní jak těhotná kachna.

Ten den bylo horko. Vojáci a vojačky stáli od rána nastoupeni v útvaru na letištní ploše. Vyslechli jsme projev velitele základny a britského vojenského přidělence. I Tom měl proslov. Pak přestřihl pásku a tím otevřel novou expozici o historii perutě. Potom přišlo dlouho očekávané překvapení.

Vyšli jsme z budovy a tam stála nová nablýskaná černá fabie. Na střeše a na přední kapotě byl stříbrnou barvou vyveden znak 311. perutě. Na dveřích byly výsostné znaky RAF. Na levých byla stručně popsaná historie perutě a na pravých Tomův životopis.

Tom auto zvědavě obcházel, a ačkoli už neřídil, sedl si za volant. Vyptával se na technické parametry a vychvaloval značku Škoda. Mně ale pošeptal: „Do prdele, na těch dveřích je napsaný, kdy jsem měl spalničky i kdy jsem se posral!“

Od ministra obrany dostal Tom také darem let v bojovém vrtulníku Mi-24. Druhý vrtulník mu dělal doprovod. Tom si přál zaletět nad letiště v Budkovicích. Myslím, že takový nálet malá obec Budkovice nezažila. Dva obrovské bojové vrtulníky položily vzrostlou kukuřici až k zemi, zakroužily nad letištěm a odletěly zpátky do Náměšti.

Z doby měsíc před smrtí:

„Tome, probuď se, dostaneš večeři.“

„Já už jsem večeřel.“

„Jo? A co jsi měl k večeři?“

„Snídani.“

* * *

Hana Bergmannová Klímová: *Modré nebe, Tome. Příběh letce RAF Tomáše Löwensteina Loma*. Vydalo nakladatelství Katzberg v Praze roku 2022; malý formát, 125 stran, fotografická příloha (více na www.katzberg.cz).

ZEMĚ PALERMO

O novej knihe Pavla Kosatíka

Slovensko 30 let poté je druhou skvelou „slovenskou“ knihou českého spisovateľa a historika Pavla Kosatíka. Zvláštne však je, že táto kniha je popretím jeho predošlého, pred rokom vydaného *Slovenského století.*

V *Slovenskom století* autor zastáva názor, že Slovensko v období rokov 1918–1998 prešlo obrovskou zmenou. Na počiatku bolo polofeudálnou krajinou, ktorá sa civilizačne nemohla porovnať s vyspelým Českom, po necelých sto rokoch sa situácia diametrálne zmenila a na „Slováky a Slovensko rozhodně není horší pohled než na nás Čechy“. Táto kniha bola optimistickou víziou Slovenska a zároveň kritickým pohľadom na českú politiku, ktorá (podľa Kosatíka) ignorovala oprávnené slovenské politické snahy. Recenzoval som *Slovenské století* (*Rch* 2/2022) a oslovil autora mierne kritickou vetou: „Milý brat Kosatík, akosi vám unikajú obrovské, priam civilizačné rozdiely medzi spoločenstvami (českým a slovenským), v ktorých žijeme.“

KRONIKA ŠKANDÁLOV

Slovensko 30 let poté (z dielny vyd. Práh v Prahe) sa javí ako pozitívna odpoveď na citovanú výčitku. Autor tu použil pri popise reality triezvy tón, pochopil negatívnu hĺbku slovenskej politickej reality a popísal, čo sa deje. Je to popis mafiánskeho štátu („země Palermo“) miestami okorenený dávkami optimizmu, ktoré recenzent pripisuje na margo zdvorilosti autora.

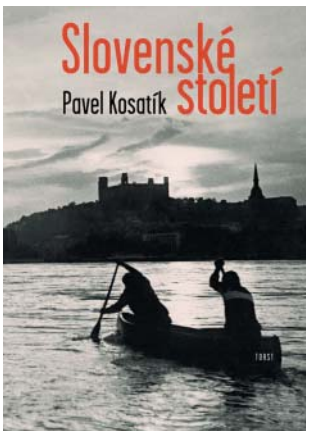

Zacitujem zo strany 10: „Třicet let po rozpadu federace se Slovenská republika nachází v mizerné kondici.“ Autor píše, že ho vydesil masívny odchod mladej slovenskej generácie do cudziny, primárne do Česka, kde dnes študuje na českých univerzitách viac mladých Slovákov ako kedykoľvek v minulosti. V drvivej väčšine prípadov sa domov nevracajú, ostávajú mimo svojej vlasti. „Vyděsilo mě to,“ píše Kosatík a pýta sa, ako môže fungovať spoločnosť, ktorú opúšťa generácia jej mladých a perspektívnych ľudí?! Opúšťajú ju tí, ktorí by mali byť jej budúcnosťou. „Zdá se, že ze slovenského veřejného života mizí hodnoty. Společnost ale ke své spáse vždycky potřebuje hlavně je“ (str. 12).

Kniha je kronikou 30 rokov slovenskej samostatnosti, ktorú charakterizuje vysoká frekvencia škandálov, s ktorými je verejnosť konfrontovaná. Niektoré nám autor pripomína. Napr. Mečiara, o ktorom bolo „nejpozději roku 1994 jasné, že vládne spolu se zločinci nebo je jedním z nich“. (Nemusíte mať pochybnosti, pán Kosatík, iste je jedným z ních.) Autor pochopil aj to, že odchodom Mečiara z politickej scény sa nič nezmenilo k lepšiemu. Citujem (str. 78): „Samostatné Slovensko má zvláštní smůlu na své politické lídry. Na přelomu století už se skoro zdálo, že špatná zkušenost s Vladimírem Mečiarem pomohla pochopit to hlavní: že vůdce v demokracii nemá být velmož, kterému se všichni koří, ale první služebník. Avšak ejhle, ihned po něm povstal Robert Fico, Mečiar v o generaci mladším vydání.“ Fica charakterizuje Kosatík ako únoscu štátu, zakladateľa politickej strany Smer, ktorá bola od samotného počiatku mocensko-biznisovým podnikom. Distribuovala moc a vplyv, kasírovala peniaze. O rešpektovaní a ochrane verejného záujmu mohol v súvislosti so Smerom uvažovať len veľmi naivný človek. Skôr platí postreh zo str. 141: „Slovensko se často stává kořistí těch, jejichž programem je jen drancovat.“

ČO BOLO PRI ZRODE

Recenzent si tu kladie otázku, či sa rovnaká charakteristika nedá použiť na takmer celú slovenskú politickú scénu trvale rozožieranú rakovinou korupcie. Je to náhoda? Asi nie, stačí aplikovať známy výrok TGM: „Státy se udržují idejemi, z nichž se zrodily.“

Položme si otázku: Čo stálo pri zrode Slovenskej republiky v roku 1992? Odpoveď je vložená do úst sociológa Michala Vašečku: „Slovensko nevzniklo jako výsledek emancipačních snah Slováků, to byla menšina společnosti. Vzniklo jako snaha jedné části politické elity privatizovat a ukradnout, co se dá“ (str. 37). Kradnúť viac, rýchlejšie a podľa možnosti bez rušivej kontroly. To je skutočná idea vzniku samostatného Slovenska. Druhou ideou bol resentiment za érou Slovenského štátu. Aj o tomto autor píše v súvislosti s viacerými protagonistami verejnej scény, pripomína arcibiskupa Sokola aj nevyjasnený postoj časti katolíckeho kléru k ére Slovenského štátu, vodcu slovenských fašistov Kotlebu a postavy okolo neho a tiež ľudácku emigráciu, ktorá v osamostatnení Slovenska videla cestu k rehabilitácii Tisa, Ďurčanského, Hlinku a iných pohlavárov Slovenského štátu (str. 44).

NEZLUČITEĽNÉ S DEMOKRACIOU

Týmito ideami SR dodnes žije, obidve sa naplnili len čiastočne a ani jedna z nich nemá nič spoločného s budovaním demokratického štátu. Skôr nás privádzajú k tomu, čo Kosatík popisuje v kapitolách o únose štátu (str. 109), súdov (str. 114) a prokuratúry (str. 121). Slovensko je formálne demokratickým štátom, sú však oblasti (napr. justícia), ktoré fungujú spôsobom s demokraciou nezlučiteľným. Autor porovnáva justíciu na Slovensku a v Českej republike: Po ére totality musí prísť reforma súdnictva. „Na Slovensku, na rozdíl od Česka, taková reforma justice v minulosti neproběhla“ (str. 114). Dokonca aj lustračné zákony, formálne platné v oboch štátoch, sa uvádzali do života len v ČR, na Slovensku boli trvale ignorované. Súdy poslušne vykonávali mečiarovskú zvôľu, úplne sa stratila dôvera ľudí v spravodlivosť. Snaha o čiastočnú reformu súdnictva počas vlády Mikuláša Dzurindu viedla k etablovaniu „bytostného nedemokra-

ta“ Štefana Harabina na čelo Súdnej rady. Je to človek „neschopný sudcovskej nadstraníckosti“, otvorený podporovateľ Putinovej vojny proti Ukrajine, človek, ktorý sa výrazne zaslúžil o dnešný katastrofálny stav slovenského súdnictva.

Rozdiely sú aj vo fungovaní prokuratúr. Na Slovensku funguje „sovietsky“ model s generálnym prokurátorom, ktorý disponuje takmer neobmedzenou mocou. V Českej republike je miesto prokurátora štátny zástupca s podstatne obmedzenejšími možnosťami. Celý justičný systém sa na Slovensku zabetónoval do inštitúcií veľmi vzdialených od hľadania spravodlivosti.

Autor reagoval aj na excesy súčasného generálneho prokurátora Maroša Žilinku, na jeho elaborát, v ktorom dokazoval, že zmluva medzi Slovenskom a USA je pre Slovensko podstatne horšia ako Sovietmi vynútená Zmluva o dočasnom pobyte sovietskych vojsk v ČSSR! A to ešte autor do vydania nestihol zakomponovať najnovšie „kúsky“ pána Žilinku, napr. zastavenie stíhania Roberta Fica a jeho spoločníkov, ktorí boli obvinení zo založenia zločineckej skupiny a ich kauza sa mala za krátky čas pojednávať pred súdom.

CELKOVÁ ATMOSFÉRA

„Slovensko působí dojmem, že se tam hádá každý s každým.“ Krajina je rozdelená na liberálov a konzervatívcov, podobné je rozdelenie na proruskú a proamerickú časť spoločnosti.

Pri jednom fenoméne – sklone nemalej časti Slovákov k nekritickému obdivu Ruska a nenávisti voči Amerike – sa autor (výnimočne) nezdržal a napísal: „Spojené státy v 20. století dvakrát, v obou světových válkách, zachránily Evropu před katastrofami, které Evropa rozpoutala. (…) Podle průzkumu veřejného mínění z února 2022 se proti dohodě o americké pomoci vyslovilo 54 procent Slováků. Pro bylo jen 32 procent lidí. V Národní radě SR vzplanuly nové protiamerické vášně a slovenská prezidentka, která ve věci zaujala velmi umírněný postoj, byla ještě začátkem května 2022 na Ficem svolané demonstraci častována sprostotami, které mezi normálními lidmi nelze opakovat.“

A posledná citácia: „Země Palermo. Země k pláči. Kams dalo rozum, Slovensko, že nerozeznáš vraha od přítele?“

Takmer niet čo dodať, snáď len to, že knihu odporúčam do pozornosti čitateľov.

Jaro Franek

SMUTNÁ OTÁZKA

Několik vtipů ze sbírky Sigmunda Freuda

Pozornost některých čtenářů vzbudila zmínka v minulém čísle, že zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud sbíral židovské vtipy. Slavný psycholog vydal knihu *Vtip a jeho vztah k nevědomí* (*Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten*) poprvé roku 1905, pracoval na ní zhruba od devadesátých let 19. století. Vedlo ho k tomu zjištění, že ve snech, které zkoumal, se nacházejí elementy vypadající jako vtipy (ve svém Výkladu snů uvádí takových příkladů celou řadu). Zvláštní pozornost věnoval anekdotám židovským. Kniha *Vtip a jeho vztah k nevědomí* je ovšem odborným textem, samotných vtipů v ní není mnoho. Uvádíme autorovu poznámku k povaze židovských vtipů a tři anekdoty s komentářem.

***

„Případ, který je obzvláště příhodný pro záměrný vtip, vznikne tehdy, když se cílená kritika vzpoury nasměruje proti vlastní osobě, nebo obezřetněji řečeno, proti osobě, jíž je tato osoba součástí – tedy proti skupinové osobě, například vlastnímu národu. Tato podmínka sebekritiky nám může osvětlit, že právě na půdě židovského národního života vyrašilo množství nejvýstižnějších vtipů. Jsou to historky, které byly vytvořeny Židy a namířeny proti židovským zvláštnostem. Vtipy, jež dělají cizinci o Židech, jsou namnoze drsnými šprýmy, v nichž je samotný vtip snížen skutečností, že Žid představuje pro cizince komickou figuru. I židovské vtipy, které pocházejí od Židů, toto připouštějí, ale oni znají své skutečné chyby, jakož i jejich souvislosti se svými přednostmi; podíl vlastní osoby na tom, co je třeba pokárat, vytváří subjektivní podmínku vtipové práce, již lze jen obtížně vytvořit. Ostatně nevím, zda existuje nějaký jiný národ, který si dělá v takovém měřítku legraci sám ze sebe.“

Jak Freud zdůrazňuje, často se mezi židovskými anekdotami vyskytují vtipy o šadchenech, dohazovačích:

Když je ženichovi představena nevěsta, je velice nepříjemně překvapený. Vezme si dohazovače stranou, aby mu šeptem sdělil své výtky: „Proč jste mě sem přivedl?“ ptá se ho vyčítavě. „Je šeredná a stará, šilhá a má zkažené zuby a krhavé oči…“ „Můžete klidně mluvit nahlas,“ prohodí dohazovač, „hluchá je také.“

Ženich vykoná s dohazovačem první návštěvu v domě nevěsty, a zatímco čekají v salonu, až se objeví rodina, ukáže dohazovač na prosklenou skříň, v níž se skví to nejkrásnější stříbro. „Podívejte se, na těchto předmětech můžete vidět, jak zámožní jsou to lidé.“ „Ale,“ zeptá se nedůvěřivý mladík, „copak není možné, že si všechny tyto pěkné věci vypůjčili, jenom aby udělali dojem bohatství?“ „Co vás to napadá,“ odvětí dohazovač odmítavě. „Kdo by těmhle lidem vůbec něco půjčil?“

Freudův komentář: „V obou případech se stane to samé. Jedna osoba, jež reagovala několikrát po sobě stejným způsobem, pokračuje v tomto způsobu vyjadřování i při další příležitosti, při níž je již nevhodný a odporuje úmyslům této osoby. Promešká dobu, kdy je možné se situaci přizpůsobit, tím, že podlehne automatismu: zvyk je železná košile. Odhalení psychického automatismu je jedna z technik komična, stejně jako každé demaskování, každá sebezrada.“

Nedoslýchavý se radí s lékařem a ten stanoví diagnózu, že pacient pije pravděpodobně příliš mnoho kořalky, a proto je hluchý. Varuje jej před tím a nedoslýchavý slibuje, že si vezme radu k srdci. Po nějaké době ho potká lékař na ulici a hlasitě se jej zeptá, jak se mu daří. „Díky,“ zní odpověď. „Nemusíte tak křičet, pane doktore, pití jsem nechal a slyším skvěle.“ O něco později se setkání zopakuje. Lékař se muže zeptá normálním hlasem na jeho zdravotní stav, zpozoruje ale, že mu nerozumí. „Jak? Cože?“ „Mně se zdá, že vy zase pijete kořalku,“ zařve mu lékař do ucha, „a proto nic neslyšíte.“ „Možná máte pravdu,“ odpoví nedoslýchavý. „Zase jsem začal pít kořalku, ale chci vám vysvětlit proč. Dokud jsem nepil, slyšel jsem; ale nic z toho, co jsem slyšel, nebylo tak dobré jako ta kořalka.“

Komentář: „Technicky není tento vtip nic jiného než názorné vysvětlení; žargon nebo umění vyprávět jsou nutné k tomu, aby vyvolaly smích. Za nimi se však skrývá smutná otázka: není volba tohoto muže vlastně oprávněná?“ (*am*)

Vybráno a pro potřeby Rch *mírně upraveno z překladu Ondřeje Bezdíčka (Psychoanalytické nakladatelství, Praha 2005).*

Jiří Daníček TRITANOPIE

Na podzim v horách

Šedivá mlha
valí se údolím
po svahu stoupá
Li Po a s ním jeho stín

V širokých rukávech
tuš a štětce nesou
tam nahoru
kde kousky nebe zvoní

Jako let sovy
je tichý svět
když k ránu v rose
usínají

Zatím co spí
v paprscích slunce
rudé jeřabiny
dozrávají

Ohýnek

Zapal se
ohýnku v kamnech
a stoupej vzhůru
jako modrý dým

Jak vejce vejci
slza slze
podobá se
i smutek zármutku

Ohřej nám
zkřehlé ruce
a pomoz navrátit se tam
kde všichni bydlí

Kde spolu s teplem
stoupají vzhůru
a jeden druhému
se podobají
jako vzpomínka vzpomínce

Kdo ví

Obloukem most
se řece vyhýbá
a mizí tam
kam nikdo nevidí

Oblouku oblost
ptáci závidí
- kdo ví jak je
to doopravdy

Stín klouže po vodě
břeh břehu uniká
sloup prachu
v dálce se zvedá
a vítr jím otáčí

K šťastnému životu
to možná stačí
možná nestačí

Jiní

Střelka polární záře
po větru otáčí se
a jako sníh se třpytí
a jako jiní

V tom světle
přicházejí po nás jiní
napůl známí napůl neznámí
ale šťastní
že se nám dokázali vyhnout
tak snadno jako
pták si myslí
že proletí sklem

Stojíme u okna
a skrze vlastní dech se díváme
jak s tichými údery
s peřím napůl červeným
a napůl rudým
znovu a znovu
odlétají

Rubicone

Válka byla za oknem
ne dál
a to co se stalo mezitím
už nepotřebovalo
vysvětlení ani důvod

Rubikova kostka
Rubikon dole pod viaduktem
i ptáci kroužící vzhůru
nad svými stíny
zůstali daleko vzadu

Najednou všechno
co se napsalo
jakoby byla pravda
a co se stalo
náhle bylo doopravdy

Poštovský panáček

Pošmistr
na trubičku troubí

Truhličku veze
pro kterou budoucnost
už otvor hloubí

* * *

Otištěné básně jsou vybrány ze šesté knihy Jiřího Daníčka *Tritanopie*, která zahrnuje v sedmi oddílech 94 textů napsaných v letech 2019–2022. A opět lze říci, že pro jednoduchého čtenáře jsou to verše jednoduché, pro složitého složité, pro smutného smutné a pro zvláštního zvláštní. Ale něco podstatného je tu navíc. Těm, kdo trpí tritanopií, neschopností vidět modrou barvu, umožňují některé verše skrze řádky tuto barvu zahlédnout, nebo si ji alespoň představit.

Tritanopie. Vydalo nakladatelství Galerie Ztichlá klika v roce 2022, frontispis Jiří Sopko, 154 stran, měkká vazba. Cena 200 Kč.

FRIDA, ALE NIE MEXICKÁ MALIARKA

O jednej ťažkej a v mnohom kontroverznej knihe

Keď som známym povedal, že čítam (a plánujem recenzovať) knihu *Frida*, automaticky sa pýtali, či ide o známu mexickú maliarku. Odpoveď, že sa jedná o slovenskú židovskú prostitútku, vyvolala pochybovačné krútenie hlavou. Ako sa v knihe vyjadrila známa osobnosť bratislavskej židovskej komunity Selma Steinerová, „židovské dievčatá nebývali prostitútkami“ (s. 157)…

ZAČIATKY

Vo všeobecnosti mala pani Steinerová pravdu, osud Fridy Grünfeldovej však ukázal, že existovali výnimky, ktoré potvrdzujú pravidlo… Nina F. Grünfeld, vnučka hlavnej hrdinky, sa pokúsila na základe dokumentov rekonštruovať jej osudy. Už prvá strana predslovu ukazuje, že realizácia tohto zámeru nebola jednoduchá: „Keď som s mapovaním života a osudu mojej starej mamy začala, našla som stopy po nej a kúsky jej príbehu v archívoch po celom bývalom Československu. Vtedy bol už môj otec Berthold, Fridin syn, desať rokov po smrti. Väčšinu toho, čo už teraz o Fride viem, sa on nikdy nedozvedel, napríklad to, že na policajnom výsluchu v roku 1931 bol dokonca prítomný. Ako malé embryo ležal vo Fridinej maternici, hneď pod jej bijúcim srdcom. Frida vtedy tiež nevedela, čo sa pohybuje vo vnútri jej tela, ani aké skúšky ju čakajú“ (s. 11). Syna Bartolomeja (Bertholda) sa hneď po narodení vzdala, čímž mu pravdepodobne zachránila život...

Protagonistka knihy sa narodila v roku 1908 v dedinke Leles, ktorá leží na hranici s Podkarpatskou Rusou. Bola deviatym z desiatich detí zbožných ortodoxných rodičov. Keď sa dostala do konfliktu s tradičnými predstavami o „vhodnom správaní“ mladých žien, odišla z rodnej obce. Sťahovala sa z miesta na miesto, a ako zo zachovanej policajnej zápisnice vyplýva, pani Steinerová nemala pravdu: „Frida sa priznala, že na všetkých uvedených miestach vykonávala prostitúciu“ (s. 41).

Jej syna bratislavská ortodoxná obec zverila (kresťanským) manželom Molnárovcom. Bývali blízko synagógy, o ktorú sa starali. Matka sa zaviazala platiť im 300 korún mesačne, dala ale len prvú splátku, aj to nie v plnej výške. Budúcnosť ukázala, že pre Bertholda to bolo šťastné riešenie. Možno z ľútosti, alebo aby sa obec zbavila ťarchy, v roku 1939 ho zaradili medzi 40 detí, ktoré organizácia Nansenhjelp zadelila do nórskych rodín. Prežil, vyštudoval psychológiu, založil rodinu, vybudoval profesionálnu kariéru. Paradoxne to dosiahol zásluhou matkinej nezodpovednosti: „Možno by som ani neprežil holokaust. Koniec koncov jej musím byť vďačný za to, že sa ma vzdala“ (s. 199).

PÁTRANIE A JEHO VÝSLEDKY

Možno práve preto zatúžil poznať svoje korene. Spolu s dcérou putovali po miestach Bertholdovho detstva, hľadali v rôznych archívoch, navštevovali židovské inštitúcie, zhovárali sa s pamätníkmi. Nebol to jednoduchý proces. V bratislavskom archíve ich odbili, že podobných žiadostí majú veľa: „Niektorí prídu neohlásene, iní sa s nimi skontaktujú s polročným predstihom. Všetci chcú to isté, nájsť stopu po zosnulých. Ale archív vám nemôže pomôcť. Nemajú na to kapacitu. Jediné, čo vám môžu ponúknuť, je, aby ste podali písomnú žiadosť na vykonanie hľadania. Tieto žiadosti sa spracúvajú v chronologickom poradí. Po niekoľkých mesiacoch, možno až po polroku, vám poštou príde odpoveď a s najväčšou pravdepodobnosťou tam bude napísané, že nič nenašli. Viac vám ponúknuť nemôžu“ (s. 148).

Napriek podobným prekážkam autorka (najskôr spolu s otcom, po jeho smrti sama) zistila o starej mame veľa. Dozvedela sa o jej putovaní slovenskými mestami, živote v Prahe, vypovedaní na Slovensko, krátkodobom návrate do rodného Lelesu. Medzi poznatkami nechýbal ani opis konfliktu s bratislavským policajtom, ktorý ju chcel legitimovať: „Jediné, čo mala a vlastnila, bolo oblečenie, ktoré mala na sebe, a telo pod ním. To bola jej legitimácia. A tak Frida uchopila spodný lem svojej sukne a vytiahla ju nad nahé kolená. Zaklonila sa a s vystrčenými bokmi odhalila svoje nahé lono. ‚Tu je moja legitimácia. To sú moje doklady,‘ povedala. ‚Môžete mi vylízať piču‘“ (s. 155). Možno padli aj iné slová. Na súde totiž popierala, že povedala aj „serem na celé Slovensko a na otca Tisa“ (s. 168). Berthold ale tento výrok doma v Nórsku interpretoval ako dôkaz matkinho odvážneho protirežimného postoja. Frida sa nevyhla osudu väčšiny Židov zo Slovenska. Deportovali ju do Osvienčima, mala smutnú príležitosť poznať aj iné nacistické tábory vrátane Ravensbrücku, kde ju krátko pred oslobodením zavraždili…

ZÁVER

V doslove Nina okrem iného približuje svoje pocity z faktu, že stará mama bola prostitútka: „Mala by som sa hanbiť tak ako Berthold? Občas myslím na to, že sa musí otáčať v hrobe, ktorý nemá, že som vyrozprávala celý jej život a odhalila ho všetkým. Že som sa jej posmievala tým, že som zverejnila jej pohlavné choroby a opilecký hnev a že som mala radšej jej príbeh nechať zabudnutou históriou, ale nikdy som sa za ňu nehanbila. Moje myšlienky a pocity k nej, k žene, ktorú som nikdy nestretla, ani ju nevidela na fotke, ovplyvňujú hlavne jej dramatický osud a následky, ktoré to malo na môjho otca. Ako jej vnučka a dcéra svojho otca sa viem identifikovať s ich strachmi a traumami – pocitmi, ktoré som z času na čas tiež cítila, keď som rozmýšľala nad neistou budúcnosťou. Pre mňa, ako rozprávačku a sprostredkovateľku jej príbehu, je blízkosť, s akou som sa k Fridinmu osudu dostala, temer darom. Dostať príležitosť vyhľadať ju, zložiť kúsky skladačky na správne miesto a nakoniec, po 30 až 40 rokoch vidiet celý obrázok jej života, nielen jednotlivé časti. Nemám sa vôbec za čo hanbiť. Bola to pre mňa česť“ (s. 290).

Do vymedzeného priestoru recenzie je ťažké vtesnať všetky faktografické a psychologické aspekty tejto ťažkej a v mnohom kontroverznej knihy, ako aj pocity autorky a jej otca. Z vlastnej skúsenosti však môžem povedať, že som nedokázal prerušiť čítanie, kým som sa nedozvedel, ako skončil život jej smutnej hrdinky...

Peter Salner

Nina F. Grünfeld: *Frida. Vojna mojej slovenskej starej mamy*. Lindeni 2021.

Johannes Urzidil

KAFKA A AMERIKA

V Americe jsem se od roku 1941 setkával s Kafkovým jménem hojně a ve stále rostoucí míře nejen mezi spisovateli nebo duchovně zaměřenými lidmi. Jeho jméno se stalo obecným pojmem pro duševní problematiku jedince uprostřed nejistot všeho druhu u lidí, jež trápí nedosažená nebo nezpracovaná religiozita. Domnívají se, že v Kafkových postavách poznávají sami sebe a svou bezvýchodnost; skutečnost, že Kafka sám byl problematickou osobností, že jeho autobiografické dílo se nad čtenářem stále vší silou tříští jako magické světlo nad americkými dálnicemi, ponouká introvertní povahy k vysokému stupni identifikace. Přitom přehlížejí Kafkův neúplatný realismus, jeho humor a úžasnou ironii, s níž se uměl postavit nad skutečnost, a tím jí ponechat charakter problému (Goethův podnět), jeho pronikavý pohled, který bez deformace obnažuje prapůvodní stav věcí a lidí.

PLATNOST OBRAZŮ

Kafkova aktuálnost se vysvětluje jako důkaz souladu jeho vizí (úzkostné bezvýchodnosti uprostřed kosmické byrokracie) a strastiplných dobových jevů, jež se rozhodně neomezují jen na určité oblasti. Kafkova skutečná velikost spočívá v platnosti jeho obrazů. V každé metafoře je vždy víc, než její tvůrce zamýšlel, protože obraz – pokud je pravdivý a exaktní – má autonomní existenci a sám rozvíjí významy, pro které v době vzniku třeba ještě neexistovaly vnější důvody. Tak třeba Goethe nemohl dohlédnout současnou významovou hloubku svých symbolů. Dnes vykládají svět, který byl pro něj ještě nepředstavitelný. V trvalé síle významu těchto symbolů tkví jejich velikost. Ke konkrétnímu problému vázaná nebo časoprostorová ukotvenost symbolů se může uvolnit a nově propojit. Proto mají Brodovy výklady Kafky svým způsobem stejnou platnost jako výklady Wilhelma Emricha, který je zhruba o dvě generace mladší.

Pro pozdějšího čtenáře se může původně významný impulz vzniku nějakého obrazu beze škody vytratit. Kdo znal Kafku a prostředí, v němž žil, ví, že Dveřník (z prózy *Před zákonem)* je přímý obraz portýrů v těžkých pláštích a dvourohých kloboucích, vousatých a s naštvaným výrazem ve tváři, kteří s žezly se zlatými hlavicemi střežili velké brány pražských šlechtických paláců a nedovolili klukům ani letmo nahlédnout dovnitř, odkud jako by vycházel silný nepohasínající lesk. Význam dialogu dveřníka s venkovanem, který chce vejít, je mnohotvárný a proměnil se. Kafkovy obrazy vlastně nejsou obrazy, nýbrž realita za obrazy, jimiž se svět a bytí prezentuje. Existence je výhradně symbolická, tragika symbolického bytí spočívá v neustálém a marném hledání významu symbolů. Právě proto byla

Kresba Franze Kafky.

Amerika, se vším svým realismem, který zkoumal a vytvářel, pro Kafku symbolem. Ustavičné hledání obsahu symbolu však zároveň provází neustálý strach, jemuž se lze účinně bránit jen ironií. „Mou podstatou je strach," píše Kafka (v dopise Mileně Jesenské). Tento strach nekončí ani před branami ráje, naopak tam se strach rozezní nejhlasitějším křikem. Dnešní Američané oprávněně cítí v Kafkově pojetí duševního ustrojení individua nejpádnější společenskou kritiku doby. *Nezvěstný* (právem nazývaný *Amerika* a rozvíjející linii „tovaryšských let", byť ve zcela jiném problematickém prostředí) vstupuje do centra světa pojímaného co nejrealističtěji a sociologicky převratného. Proto je Kafka tak aktuální a proto se vyplatí zpřítomnit si zdánlivou antitezi Edison-Kafka; neboť Edison – jako kdysi Franklin – představuje americký sen.

Při veškerém obdivu člověk necítí ono *tua res agitur* ani u Prousta, ani u Joyce tak intenzivně jako u Kafky. Američtí čtenáři se však cítí Kafkou bezprostředně zneklidněni i proto, že za všemi jeho otázkami se varovně zvedá velká otázka po svobodě, která už byla zdánlivě zodpovězena. Tato otázka je ale hluboce religiózní a jen navenek politická. Vlastnictví mechanických strojů, s nimiž lze otřást světem v základech, nemůže zakrýt skutečnou podstatu *Kárného tábora.* Při zoufalém hledání místa, kam by bylo třeba osudovou páku nasadit, si najednou uvědomíme, že je to právě místo, na kterém se nacházíme.

DO AMERIKY

Karel Rossmann, hrdina *Topiče* a románu *Nezvěstný,* který musel zůstat nedokončený i proto, že pro něj Kafka plánoval happy end, pochází ze stejné doby, kdy na mě profesor fyziky od katedry káravě křikl: „Takoví jako vy se dřív posílali do Ameriky." Do Ameriky jsem se ovšem dostal později a z jiných důvodů, než které považoval za naléhavé učitel fyziky. A Kafku jsem v Americe našel znovu jako živého a obdivovaného autora, který rozpoznal ducha doby, nebo také skepticky odmítaného. Množství nekonečně se větvících kafkovských chodeb nabízí reálný americký svět mrakodrapů. Pětileté šestileté děti Angela Florese, autora knihy *The Kafka Problem*, mi běžely naproti halou jejich domu a volaly „Kafka, Kafka", jako by to byl indiánský bojový pokřik rozléhající se po nekonečných prérijních pláních, a v obývacím pokoji čekali hned tři američtí autoři, kteří hodlali napsat o Kafkovi knihu a jejichž manželky přesně znaly Kafkův denní rozvrh v Praze. „Jednou jsem měla s Kafkou schůzku ve tři hodiny odpoledne u Prašné brány," začala vyprávět moje žena. „Vyloučeno," vpadla jí do řeči mladičká Američanka, „do půl páté měl přece úřední hodiny v Dělnické úrazové pojišťovně." Takové vědomosti o Kafkovi měli teenageři už před dvaceti lety. „Ale přesto jsme se sešli ve tři hodiny," trvala na svém Gertrude Urzidilová a naznačovala tak, že nic nelze brát doslova, a že je třeba se nad fakta ironicky povznést, aby se zachoval jejich problematický charakter.

Část kapitoly Edison a Kafka z knihy Johannese Urzidila To byl Kafka *publikujeme (v překladu Jany Zoubkové) v souvislosti s rozhovorem se Sethem Rogoffem, americkým spisovatelem a překladatelem Franze Kafky (na stranách 6–7 a 13). Je zajímavé srovnat pohled obou autorů, kteří se, každý ve své době a z úhlu, který jim byl dostupný, Kafkou zabývali.*

IZRAEL: Kibucy a levice

I když nová izraelská vláda nebyla při psaní tohoto textu ještě definitivní (prezident Herzog dal vítězi Netanjahuovi lhůtu do 21. prosince), základní poznatky jsou zřejmé již od voleb na začátku listopadu.

Bude to opět vláda Benjamina Netanjahua. „Bibi“ sice už je izraelským rekordmanem v délce zastávání úřadu premiéra (15 let), ale teď může rekord o další čtyři roky nastavit. Ačkoli jisté to není. Izraelci si odvykli počítat s tím, že vláda vydrží celý čtyřletý mandát. Na druhou stranu právě Bibi dokázal jako poslední celý čtyřletý mandát naplnit (2009–2013 a 2015–2019). Takže uvidíme časem.

Druhým poznatkem je fakt, že rodící se vláda má přídomek „nejpravicovější v dějinách Státu Izrael“. Používají ho i tiskové agentury (třeba Reuters a ČTK). Odráží fakt, že vláda vzniká na půdorysu Likudu, tradičních náboženských stran (Jednotný judaismus Tóry, Šas), ale i nových stran, které jsou více národovecké než náboženské (blok Náboženský sionismus).

Dokladem posunu doprava je i výstraha z Washingtonu, aby se příští vláda zdržela další výstavby osad na Západním břehu. Ta výstraha nemířila proti výsledku voleb ani účasti bloku Náboženský sionismus ve vládě. Mířila spíše proti situaci, kdy by jeho předáci (Itamar Ben Gvir a Becalel Smotrič) ovládli rezorty jako například ministerstvo obrany. Přitom obrana do značné míry závisí na kooperaci s Amerikou (už kvůli letounům F-35), což Netanjahu ví, tudíž je v jeho zájmu, aby mezinárodně citlivé rezorty nedostali radikálové. A zdá se, že se o to postará.

STARÉ KLIŠÉ UŽ NEPLATÍ

Upřímně, zajímavější a méně spekulativní jsou analýzy posunů v izraelské společnosti, které se snaží vysvětlit, jak se mohlo stát, že Izrael zamířil k „nejpravicovější vládě svých dějin“. Jednu z nich, žánrově spíš reportáž, napsala novinářka Noa Shpigelová a vyšla v listu *Ha‘arec* pod titulem „Kibucnické hnutí míří doprava: proč se i kibucy odtahují od levice“.

Už ten nadpis působí nápadně a překvapivě. Kibucy, původně ryze zemědělská družstva, mají tradici více než stoletou. Tu tradici vždy ztělesňoval kolektivní duch, ba socialismus přísnější, než jaký byl u nás – ilustrovala to kolektivní výchova dětí, kolektivní rozhodování, do jisté míry vytěsnění soukromého majetku včetně aut. Tato pověst přežívala i v době, kdy se kibuců dotkla modernizace, privatizace, globalizace a další průvodní jevy posledních dekád.

Autor těchto řádek navštívil v devadesátých letech dva kibucy, jeden tradiční, druhý moderní, ale stále si pamatuje asociace, které v něm vzbudil pohled na kravín s podlahou čistou, že by se z ní dalo jíst: tohle kdyby tak viděl Antonín Zápotocký (za jehož éry byla u nás dovršena komunistická kolektivizace zemědělství)!

Kibucnické hnutí míří doprava. Foto archiv.

A i když později původní tradice dále slábla a kibucy fungovaly nejen jako zemědělská družstva, ale například i jako střediska vývoje technologií či jako školicí centra pro závlahové hospodaření, jedna jistota zůstávala. Že kibucy jsou politickými baštami levice, že v každých volbách tam vyhrává Strana práce či Merec.

Jenže teď už je to jinak. Což o to, tradiční levicové jádro kibuců si své přesvědčení drží, ale vliv toho jádra oslabuje. Proč tomu tak je, zjišťuje Noa Shpigelová ve svém článku. Neskrývá se s tím, že kibucy jsou jakousi koncentrovanou zkumavkou celého Izraele. Zhruba v tomto smyslu: když slábne levice v kibucech coby své tradiční baště, tím spíše musí slábnout v celé izraelské společnosti.

VRÁTÍ SE KYVADLO?

Shpigelová začíná obrázkem kibucu Ejn Šemer, který doplňuje dalšími, ale dává slovo především kibucnikům, lidem z politiky i akademického světa – a také číslům.

Čísla sdělují to hlavní už v kibucu Ejn Šemer. Tam šlo v listopadových volbách nejvíce hlasů pro stranu Ješ atid premiéra Ja’ira Lapida (37 procent), druhý skončil Merec a až třetí Strana práce (15 procent). Není to výjimka, ale běžný vzorek. Ofer Koenig z Ústavu pro izraelskou demokracii říká, že poprvé získala levice (Strana práce + Merec) v kibucech dohromady pod 50 procent hlasů. A protože kibucnici skoro nevolí Likud ani náboženské strany, je jasné, že většina jejich hlasů šla Lapidovi či jeho vládnímu parťákovi Bennymu Gancovi.

Ten proces trvá už léta. Má různé příčiny. Například Jori Kandel, aktivista Merecu, poukazuje na to, že sociální složení kibuců se mění. Voličů tam bylo letos registrováno 140 tisíc, ale jen 55 tisíc z nich jsou přímo členové kibuců, „zbytek“ tvoří děti, důchodci či přistěhovalí. A to už nejsou kovaní voliči labouristů či Merecu, jak bývalo zvykem. Moti Balabin z kibucu Cuba lakonicky dodává: „Staří voliči Strany práce jsou už na hřbitovech.“

Politolog Sigal Ben-Rafael Galanti říká, že kibucy – privatizované i tradičnější – už patří do izraelské střední třídy, a tak volí podobně jako ona. Proto si kibucnici osvojili i to, čemu se říká „strategické hlasování“. Když usoudí, že levicové strany jejich srdce nemají šanci na vliv ve vládě, raději „to hodí“ někomu, kdo má šanci větší – třeba Lapidovi či Gancovi. Natvrdo to sdělil Nir Meir, generální tajemník kibucnického hnutí: před volbami na Facebook napsal, že on sám nebude volit levici, ale Bennyho Gance.

Má na to levice recept? Ne. Podle Charlene Blumové z kibucu Cuba, členky Strany práce, jde o globální posun k pravici a zbývá jen dějinný optimismus: „Historie nás naučila, že pokud se kyvadlo vychýlí silně doprava, později se vrátí doleva.“

Zbyněk Petráček

EIN BILANZ ...a další události

/Vybráno z českých médií/

Masaryk viděl rysy primitivismu (v antropologickém smyslu) i v současnosti. Primitivní člověk si podle něj vykládá celý svět podle sebe samého, podle funkcí svého těla, podle nejbližšího okolí, svého kmene a podle své zkušenosti. Je to naivní egocentrista a egoista, není sám sobě hádankou a není mu hádankou svět. Masaryk to věděl, když na něj hulákali a štvali proti němu, protože *Rukopisy* označil za podfuk a nevěřil v rituální vraždy páchané Židy. Rysy tohoto primitivismu vidíme u příslušníků hulákajících na demonstracích. Svět a oni sami pro sebe nejsou hádankou. Mají „jasno". Všechno jim vysvětlili vůdci. Mají nějaké zkušenosti a myslí si, že to stačí, a víc není třeba vědět. Pokud něco vědí (není toho mnoho), smísí to s bájemi. Politickými, národními, ezoterickými. Vzniká beztvará směs, kterou není možné nijak pevně uchopit. Nerozlišují mezi skutečností a výplody fantazie. Vytvarování toho bláta se chopí šéfové kmene, kteří hliněným panákům namluví, že jsou antické mramorové sochy. (Týdeník Forum, 8. 12.) ■■ „První překlady Babela do češtiny vyšly již před druhou světovou válkou, skutečně ho ale zpopularizoval až Jan Zábrana v šedesátých letech. Babel v jeho překladu nadchl nejen Hrabala, ale také Otu Pavla, který si okamžitě uvědomil, že sovětský spisovatel je tím, kým by se chtěl stát on sám: reportérem-umělcem. Tento dojem se umocnil, když si přečetl jeho kvaziautobiografické povídky z dětství. *Smrt krásných srnců* připomíná Babelovy nejlepší texty jako *Historie mého holubníku* nebo *Probuzení*. Nejdůležitějším tématem próz obou spisovatelů byl židovský osud v dramatickém 20. století ve střední Evropě," píše v textu Babel v Przewodówě polský bohemista Aleksander Kaczorowski a dodává: „Když dnes sleduji zprávy z války na Ukrajině, nemohu se ubránit pocitu déjà vu. Všechno už tady bylo. Zbloudilá raketa včera zabila dva Poláky z pohraniční obce Przewodów, kterou před sto dvaceti lety minula jízdní armáda během svého úprku na východ po prohraném polském tažení. Ruské rakety dopadají na buďonnovci obléhaný Lvov, Žytomyr a Rivne, kde spisovatel působil se štábem 6. divize. Rakety dopadají na Kyjev, kde poznal svou manželku, na Mykolajiv, kde jako dítě přežil pogrom, na jeho rodnou Oděsu. Přemýšlím o osudu Isaaka Babela zavražděného v roce 1940 na Stalinův pokyn stejně jako mnoho dalších, kteří uvěřili slibům o novém lepším světě s hlavním městem v Moskvě. Přemýšlím o Ukrajincích, kteří za to, že už nechtějí být součástí ruského světa, dnes platí cenu nejvyšší." (Host, 8. 12.)

■■ Ve sbírce Muzea Náchodska lze nalézt několik zajímavých předmětů vztahujících se k dnes již zaniklé náchodské židovské obci. Jedním z nich je i chanukový svícen. Jím bychom chtěli připomenout, že 14. prosince uplyne 80 let ode dne, kdy většina náchodských Židů nastoupila do transportu směr Terezín. Náchodská židovská obec patřila mezi nejstarší židovské komunity v Čechách. Svého největšího počtu dosáhla na přelomu 19. a 20. století. Z transportů roku 1942 přežilo hrůzy holokaustu pouze 16 náchodských Židů. Další přeživší pocházeli z tzv. smíšených manželství. Všichni se ale do Náchoda nevrátili. Kvůli nízkému počtu navrátivších nebyla náchodská židovská obec nikdy obnovena. (Náchodský zpravodaj, 9. 12.) ■■ V roce 1977 měl filmový svět smutné Vánoce. 25. prosince zemřel ve švýcarském městě Vevey jeden ze zakladatelů moderní kinematografie Charlie Chaplin. Bylo mu 88 let a během svého dlouhého života nashromáždil tolik zážitků, že by s nimi naplnil nejen třináctou, ale i čtrnáctou komnatu. Vyrůstal v Londýně, odkud v roce 1913 odjel do USA, kde se proslavil jako tvůrce filmových grotesek a později i celovečerních snímků. V roce 1952 odjel do Británie na premiéru svého filmu *Světla ramp*. Cestou ho dostihla zpráva, že mu americké úřady zakázaly návrat. FBI požádala kolegy z britské rozvědky MI5, aby prověřili jeho minulost. Agenti se nestačili divit. Nenašli jediný důkaz, že se Chaplin narodil v Anglii. V archivech nebyl jeho rodný list a první úřední záznam o jeho osobě pochází až z roku 1920, kdy dostal pas. Objevilo se podezření, že jde o ruského Žida narozeného u Paříže, ale ani tato teorie se nepotvrdila. Chaplin pak našel nové útočiště ve Švýcarsku, kde se věnoval rozšiřování už tak početné rodiny. Potomka zplodil ještě v 73 letech. Byl přesvědčený, že se do Ameriky už nepodívá. Časy se ale mění. V roce 1972 dostal dalšího čestného Oscara, a když cenu v Los Angeles osobně přebíral, dočkal se v sále nevídaných ovací. (TV Plus, 12. 12.) ■■ Bernské Kunstmuseum otevřelo v září tohoto roku výstavu, na kterou možná ještě dychtivěji než kulturní veřejnost čekali aktéři trhu s uměním. Expozice s lakonickým názvem *Gurlitt. Ein Bilanz* totiž není „jen" přehlídkou prvotřídních uměleckých děl ze sbírky po německém obchodníkovi s uměním Hildebrandu Gurlittovi. Ještě mnohem důležitější jsou použité metody provenienčního výzkumu, informace o restitucích, a především nová škála definující status děl, u nichž existuje podezření, že byla v době nacistického panství odebrána svým prvotním majitelům nelegitimně. Pro dějiny umění to nově otevírá problematiku provenienčního výzkumu. A přímo vybízí k položení otázky, proč tato oblast není běžnou součástí studia kunsthistorie a co to znamená pro společenský status oboru. V roce 2012 prohledala německá policie mnichovský byt penzisty Cornelia Gurlitta a ke svému překvapení v něm našla přes tisíc uměleckých děl – v drtivé většině velmi kvalitních –, z nichž mnohá byla navíc považovaná za ztracená či zničená. Počet ještě vzrostl, když vyšetřovatelé podnikli prohlídku také v Gurlittově salcburském domě. Po deseti letech od senzačního odhalení sbírky, kterou měl v držení syn obchodníka s uměním činného v nacistickém Německu Hildebranda Gurlitta, se veřejnost může seznámit s výsledky provenienčního výzkumu a podrobnostmi vzniku celé kolekce a jejích dalších osudů. (Art+ Antiques, 14. 12.)

jd, ilustrace Jiří Stach

Kalendárium

Před **120 lety**, **11. ledna 1903**, se v Ostravě Vítkovicích narodila **Ilse Weberová**, německy píšící židovská básnířka a autorka knih pro děti, rodným jménem Ilse Herlingerová. Kromě literární tvorby skládala písně a učila hru na mandolínu. Již ve třinácti letech začala publikovat vlastní básně a příběhy v dívčím časopise *Das Kränzchen* (Věnec). Od dvacátých let spolupracovala s německou sekcí Československého rozhlasu, pro který napsala řadu rozhlasových her pro děti. V té době publikovala pohádkové knihy na židovská témata.

Ilse Weberová s loutnou, 1928. Foto: ŽMP.

Aktivně se účastnila sociálně-uměleckého života, založila jakési volné sdružení umělecky orientovaných mladých lidí s názvem G.I.F.T. (Geist, Intelligenz, Freundschaft, Treue – Duch, inteligence, přátelství, věrnost), kde probíhaly vášnivé umělecké a také politické debaty. Svou literární tvorbou se v době rostoucího politického a kulturního antisemitismu snažila povzbudit sebevědomí židovských dětí. Ve fantastických příbězích zasazených do židovského prostředí se malí čtenáři dozvídali více o náboženství a tradicích. Mimo vlastní tvorbu překládala do němčiny české a slovenské lidové písně. Publikovala nejen v místních novinách a časopisech, ale také v německých. V roce 1930 se Ilse provdala za Williho Webera, s nímž měla dva syny. Zhoršující se politická i sociální situace na počátku čtyřicátých let donutila Weberovy opustit milovaný rodný kraj a přesídlit do Prahy. Po okupaci Československa se Weberovým podařilo v rámci kindertransportu odeslat jejich staršího syna Hanuše (nar. 1931) přes Velkou Británii do Švédska.

Životní osudy mezi nástupem nacistů k moci v Německu a transportem do Osvětimi-Březinky dokumentuje korespondence se švédskou přítelkyní Lilian von Löwenadlerovou, později i s její matkou Gertrudou. Právě Gertruda se ujala výchovy malého Hanuše. Počátkem února 1942 byli manželé s mladším synem Tomášem (nar. 1934) transportováni do Terezína, kde Ilse pracovala jako sestra na dětské ošetřovně. Během pobytu složila desítky básní a písní, dochovalo se jich kolem šedesáti, podávají svědectví o táboře a životě v něm. Když byl koncem září 1944 její manžel povolán do transportu, dobrovolně ho se synem krátce nato následovala. Zatímco Willi věznění přežil, Ilse s Tomášem byli 6. října 1944 v den příjezdu do Osvětimi-Březinky zavražděni v plynové komoře spolu s dalšími terezínskými dětmi. Po válce se Willi usadil v Praze, kam se na podzim 1945 vrátil syn Hanuš. Před odjezdem z Terezína ukryl Willi většinu rukopisů a notových záznamů své ženy. Po osvobození je opět vyzvedl a nechal pořídit opisy básní na psacím stroji. Část rukopisných originálů byla zabavena při domovních prohlídkách v letech 1949–1951 v bytě Williho a Hanuše Weberových podezřelých z protistátní činnosti. Některé básně naopak získali darem od přeživších. Její texty si v překladu Zlaty Kufnerové mohou zájemci přečíst ve svazku *Kdy skončí naše utrpení. Dopisy (1933–1944) a básně z Terezína*, Academia, Praha 2012; pohádky vydalo roku 2015 nakladatelství Verzone.

Michal Bušek, ŽMP

Dne **13. prosince** uplynul rok, kdy náhle zemřel **Arnošt Bergmann**, který v letech 1992–2006 předsedal ŽO Plzeň. Narodil se v roce 1956 v Teplicích, oba jeho rodiče přežili holokaust. Ještě když byl velmi malý, přestěhovala se rodina do Plzně, kde jeho tatínek získal místo foukače technického skla na Lékařské fakultě UK. Po dokončení základní školy nedostal Arnošt doporučení ke studiu na střední škole, vyučil se proto prodavačem. Po vyučení pracoval v obchodě. Když pak někde nad ním rozhodli, že místo toho půjde dělat skladníka, nedal se a místo do skladu zamířil na poštu, kde právě hledali příručího. „Příručí, co za nic neručí," říkával o sobě s úsměvem. Z pozice příručího už nebylo daleko k pojišťovacímu agentovi, ze kterého se vypracoval tam, kde si ho většina z nás pamatuje: na pozici ředitele pobočky pojišťovny Kooperativa v Plzni.

Ke svému židovství přistupoval vzhledem k podmínkám, které tehdy panovaly, zodpovědně. Dětství a dospívání v židovské rodině v Plzni v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století určitě nebylo nejjednodušší. Na dětství vzpomíná Arnoštova starší sestra Eva: „Arnošta pojmenovali po jednom z tatínkových bratrů, který nepřežil holokaust. Když byly Arnymu tři roky, maminka onemocněla, a protože se o nás tatínek nemohl postarat, musela jsem ke známým a Arny do dětského domova v Krupce u Teplic. Když dostal tatínek místo v Plzni a k němu i byt, maminka se zotavila a všichni jsme byli zase pohromadě. Jinak v Teplicích i pak v Plzni jsme chodili na židovskou obec a pamatuju si, že tam byla docela legrace. Doma jsme nejedli košer a šabat jsme nedrželi, ale na obec na oslavy svátků jsme docházeli pravidelně. Maminka nám vždycky říkala, jak by věci měly být, ale taky hned dodávala, že na to nejsme vybavení a že o tom nesmíme nikde mluvit, protože už kvůli tomu s tatínkem jednou zavření byli."

A. Bergmann s úsměvem a květinou.

Když pracoval jako předseda obce, lidé si vážili toho, jak mu na komunitě záleželo. Naposledy jsme se viděli pár měsíců před jeho smrtí. Po delší době přišel mezi nás na kabalat šabat a byl nadšený z toho, jak „to žije". Jeho slovo mělo na obci váhu a respekt. A coby platný člen minjanu chybí dodnes: byl jedním z těch, kdo si čas, pokud bylo potřeba, vždycky udělali. A pomáhal i mimo obec, například plzeňskému centru Totem, které podporuje aktivizaci seniorů a vysílá dobrovolníky po celém Plzeňském kraji.

Snad tento článek pomohl představit Arnošta i těm, kdo ho neznali. Bude-li to možné, zapalte svíčku a vzpomeňte. Zemřel 9. tevetu 5782, tj. 13. prosince 2021 (9. tevet připadá na 2. ledna 2023).

Jana Žáčková, ŽO Plzeň

KNIHY VÝSTAVY UDÁLOSTI

Anne Franková
SOUBORNÉ VYDÁNÍ

■ Publikace obsahuje veškeré dosud známé texty, jejichž autorkou je Anne Franková, tzn. především všechny verze deníku, dále povídky, pokus o román, dochovanou korespondenci, výpisky z oblíbených knih a tzv. knížku o Egyptě. Svazek je doplněn o bohatou fotografickou přílohu. Souborné vydání dosud vyšlo jen ve čtyřech světových jazycích (německy, nizozemsky, anglicky a francouzsky).

Součástí knihy jsou také tři odborné práce, jež srozumitelným způsobem vpravují zájemce do historického kontextu Annina života a života rodin, které se ukrývaly před nacistickým terorem. Svazek rovněž obsahuje příspěvek o historii vydávání deníku a Annina díla, o ohlasech na deník i o popíračských útocích na jeho pravost, dále pak podrobný soupis literatury k tematice, který je obohacen o české prameny.

Vydalo nakl. Triáda v Praze roku 2022. Z nizozemštiny přeložila Magda de Bruin Hüblová. 712 stran, dop. cena 899 Kč (v e-shopu nakl. 764 Kč).

Tomáš Tomášek
HLÁDKOV

■ Básně sebrané do ucelené sbírky vycházejí ze vzpomínek na dětství, které autor prožíval v enklávě na okraji Střešovic nedaleko Hradčan v padesátých a na počátku šedesátých let minulého století. Pokřivená a zvrácená doba, nedávná i současná, vstupovala rozličným způsobem do života jeho rodičů i rodičů jeho dětských kamarádů. A byla také příčinou konfliktů a konfrontací s prostředím tehdejšího komunisty ovládaného školství. Na druhou stranu to však také byla ještě doba, která dětem v jejich volném čase poskytovala svobodu a otevírala prostor pro dětskou spontaneitu v míře, o jaké se dnešním generacím dětí už ani nesní. Tomáškovi se podařilo málo slovy evokovat ponuré a zároveň drahé časy dětství.

Texty doprovodil devatenácti celostránkovými barevnými kresbami Václav Sokol.

Vydalo nakl. Triáda v Praze roku 2022. 124 stran, ilustrace; dop. cena 269 Kč (v e-shopu nakl. 229 Kč).

Pavlína Šulcová
Kalalík
TAK JSME TADY, MOJŽÍŠI!!!

■ *Tak jsme tady, Mojžíši!!!* je komiksový průvodce Zaslíbenou zemí, který volně

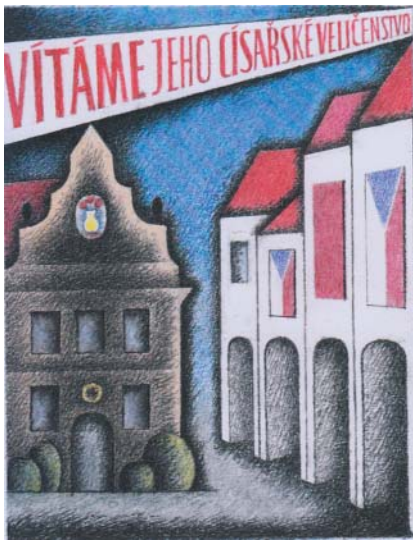

Ilustrace Václava Sokola z knihy *Hládkov*.

navazuje na knihu a deskovou stolní hru *Už tam budem, Mojžíši?*, která vypráví příběh vyvedení Židů z Egypta. Zdenda a Ráchel vyrazí s dědou Hugem na prázdniny do Izraele. Kromě Jeruzaléma navštíví také Tel Aviv, kibuc u Galilejského jezera, Golanské výšiny, Negevskou poušť, pevnost Masadu a Mrtvé moře. Autoři zábavným a srozumitelným způsobem čtenářům ukazují zajímavou zemi v komplikovaném regionu. Kniha je také autentickým svědectvím cesty po Izraeli, kterou autoři během práce společně podnikli. Výtvarník, kreslíř komiksů Kakalík, se svým typickým humorem odráží bezprostřední dojmy, zatímco Pavlína Šulcová zemi pozoruje se zkušeností deseti let, kdy žila v Tel Avivu a měla příležitost poznat Izrael i izraelskou společnost ze všech možných úhlů.

Vydalo JCC Prague roku 2023. 96 stran. Vydání knihy lze podpořit na portálu www.donio.cz, kde ji získáte za 350 Kč i s podpisem autorů (osobní odběr v centru Prahy) nebo za 450 Kč (s poštovným). Tato akce trvá do 16. ledna. Doporučená cena v obchodě je 450 Kč.

Arnošt Goldflam
BRNO, TY MĚSTO MÝCH SNŮ

■ O své nové knize autor říká: „Dětství, roky dospívání i většinu dospělého života jsem prožil v Brně. A i když už nějakých šestnáct let bydlím v Praze, zůstalo Brno v mém srdci a ke každému místu, které tam znám a kde jsem něco zažil a měl známé, se váže nějaká historka, zážitek, sen… Všechno se mi vrylo tak hluboko do paměti, že to snad ani nejde vymazat. A tak jsem musel to, na co se pamatuju, ve své mysli přetavit a volně sepsat. Vznikla z toho tato novela, ve které parafrázuju, co jsem zažil i vymyslel. Do událostí pravdivých i nepravdivých, historek i snění vstupují brněnské postavy a figurky, známé i neznámé.“

Vydalo nakl. Větrné mlýny v Brně roku 2022. Ilustroval Otto-Antonín Goldflam. 160 stran, dop. 369 Kč (v e-shopu nakl. 269 Kč).

Ivan Dvořák
REPORT
Příběh české židovské rodiny po druhé světové válce

■ Druhé vydání poutavé knihy, v níž autor přibližuje osudy několika židovských rodin v poúnorovém Československu. Věnuje se hlavně rodině svého strýce Františka Klemense, lékaře a anglického válečného letce, zadrženého při pokusu o přechod hranic a poté vězněného, jenž posléze roku 1964 odjel s manželkou a dětmi do Izraele. Knihu symbolicky zakončuje vzpomínka na rok 1969, kdy se autor jako mladý muž vypravil za strýcovou rodinou. Prožitý půlrok bezstarostné svobody a radosti končí, když se vrací zpět přes hranice okupovaného a hermeticky uzavřeného Československa.

Vydalo nakl. Samuel v Praze roku 2022. 142 stran, fotografie; dop. cena 220 (v e-shopu nakladatelství 209 Kč).

Pavel Janoušek a kolektiv
DĚJINY ČESKÉ LITERATURY V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA

■ Cílem knihy je pochopit proměny české literatury mezi zářím 1938 a květnem 1945 neboli to, jak ji měnily a formovaly mnichovská dohoda, druhá republika, německá okupace, Protektorát Čechy a Morava, vypuknutí druhé světové války, proměny situace na frontách až po osvobození Československa. Autor sleduje souvislosti mezi tvůrčí volbou tématu a okolnostmi, za nichž probíhala. Nevěnuje se přitom jen poezii, próze a dramatu, ale též literatuře faktografické a populární i literatuře pro děti a mládež. Stranou nezůstávají ani vztahy mezi literaturou a divadlem, rozhlasem či filmem nebo literární rozměr dobového městského folkloru či školní literární výchova.

Vydalo nakl. Academia roku 2022. 736 stran, dop. cena 1290 Kč (v e-shopu nakl. 1032 Kč).

KULTURNÍ POŘADY

ŽIDOVSKÁ OBEC PRAHA

Maiselova 18, velký sál

Káva o půl čtvrté

■ V úterý **10. ledna** mezi nás zavítají **Eva a Václav Hudečkovi**, herečka a houslový virtuos, dlouholetí přátelé Židovské obce v Praze.

■ Ve čtvrtek **19. ledna** přivítáme MUDr. **Karla Nešpora**, špičkového psychiatra, odborníka na léčbu závislostí.

Kavárna je otevřena od 14.30, program začíná v 15.30. Připravil a moderuje Honza Neubauer. Vstup volný. Těšíme se na vás.

ODDĚLENÍ PRO VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURU ŽMP

Auditorium

(Maiselova 15, P1, 3. patro)

■ Není-li uvedeno jinak, začínají pořady v 18 hodin a je na ně volný vstup.

■ 4. 1.: ***České a slovenské ženy v koncentračním táboře Ravensbrück***. Proč a jakými cestami se dostávaly československé ženy do centrálního ženského tábora nacistické říše v Ravensbrücku? Jaké místo zaujímaly mezi vězeňkyněmi ženy židovského původu? Jak se odrazila zkušenost z věznění v jejich vzpomínkách a jak na ně (ne)vzpomínaly jejich spoluvězeňkyně? Těmito otázkami se bude ve své přednášce zabývat historička Pavla Plachá, autorka nedávno vydané monografie k tomuto tématu. Večer je součástí přednáškového cyklu ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů.

■ 12. 1.: Uvedení nové knihy: **Jan Fingerland – *Hebrejky***. Jaké byly ženy, o kterých se píše v Bibli? Co o nich říká samo Písmo, co židovská a křesťanská tradice a co o nich může povědět literární věda, historiografie nebo antropologie? O tom bude s Janem Fingerlandem, autorem knihy *Hebrejky – Biblické matky, démonky, královny i milenky*, hovořit hebraista Aleš Weiss.

■ 17. 1.: Uvedení nové knihy: **Kateřina Cardová – *Než spadly hvězdy***. Ilustrovanou knihu *Než spadly hvězdy* vytvořila začínající autorka Kateřina Cardová společně se svým osmiletým synem Františkem. Kniha pomocí barevných obrázků uvádí děti do bezpečného prostoru, v němž s nimi lze hovořit o ztrátě domova, o krutých protižidovských nařízeních – o šoa. Mluvit s dětmi o složitých otázkách života a historie je důležité, ale leckdy těžké. Autorka svou knihou předkládá citlivý návod, jak na to.

■ 19. 1.: Projekce filmu ***Korczak***. Židovský spisovatel, pedagog a pediatr Janusz Korczak vedl od roku 1912 dětský sirotčinec ve Varšavě, který se za druhé světové války stal součástí varšavského ghetta. Polský režisér Andrzej Wajda si ke zmapování strhujícího osudu tohoto lékaře přizval skvělé spolupracovníky: scénář napsala polská režisérka Agnieszka Holland, za kamerou stál Robby Müller. Úvodní slovo k filmu pronese filmová historička Mgr. Alice Aronová, Ph.D. *Korczak* (Polsko, Německo, Velká Británie 1990, 113 min).

■ 24. 1.: Cyklus *Čeští židovští podnikatelé přelomu 19. a 20. století:* ***Alexandr Brandeis***. Alexandr Brandeis (1848–1901), správce suchdolského velkostatku, byl mecenášem předních českých umělců poslední čtvrtiny 19. století

Mecenáš Alexandr Brandeis na portrétu V. Brožíka.

a sběratelem jejich děl. Patřili k nim malíři F. Ženíšek, V. Brožík, M. Aleš či K. Svoboda, sochaři J. V. Myslbek a J. Mauder stejně jako architekti Jan Zeyer a A. Wiehl. Z literátů za Brandeisem přijížděli i spisovatel Julius Zeyer a básník J. Vrchlický. Osobnost Alexandra Brandeise představí PhDr. Arno Pařík.

■ 30. 1.: ***Oskar Baum – víc než jen Kafkův přítel***. Spisovatel a kritik Oskar Baum (1883–1941) patřil k „pražskému kruhu“ spisovatelů německého jazyka, jehož nejslavnějším představitelem byl Franz Kafka. Baum však byl více než jen Kafkovým přítelem. Přednáška Pala Veidena z Metropolitní univerzity v Oslu se zaměří na okolnosti, které formovaly Baumova výjimečného literárního ducha: jeho dětství, život v Plzni a působení ve vídeňském Židovském institutu pro nevidomé. Přednáška proběhne v anglickém jazyce a bude tlumočena do češtiny.

Dílna OVK

■ 15. 1. od 10 hodin: Nedělní díla pro rodiče s dětmi: ***Petr Ginz píše dál***. Během druhé světové války se mnoho židovských dětí ocitlo za hradbami terezínského ghetta. V těžkých podmínkách přesto vznikala nová přátelství, nové nápady. Co všechno musely děti překonat? A co jim pomáhalo? Za pomoci dětských časopisů, které v Terezíně vznikaly, budeme hledat odpovědi na tyto i další otázky. Nahlédneme do příběhu Petra Ginze a dalších vězněných dětí, a nakonec si vyzkoušíme, jaké to je být redaktorem časopisu nebo malým novinářem. Vstupné 70 Kč. Prohlídka: Pinkasova synagoga.

Lucie Šmejkalová

HEBREJŠTINA (NEJEN) PRO SAMOUKY

■ Učebnice hebrejštiny určená nejen samoukům přináší 25 lekcí, přičemž po každé třetí z nich následuje opakovací pasáž Co si pamatujete?. Prvních sedm lekcí je věnováno především písmu a základní gramatice. Následující lekce jsou věnovány tématům z běžného života a zaměřují se na jevy, jež tvoří podstatu hebrejské gramatiky. Výklad je provázen ilustracemi. Cílem učebnice je, aby studující zvládli porozumění mluvenému i psanému projevu; komunikaci týkající se běžných životních situací a zájmových oblastí; základní gramatiku hebrejštiny; slovní zásobu v rozsahu asi 1000 slov a praktických frází. Závěr učebnice tvoří tabulky shrnující probrané gramatické jevy. Součástí učebnice je klíč a slovníček, k učebnici je ke stáhnutí nahrávka namluvená rodilými mluvčími.

Učebnice je vhodná jak pro samouky, tak pro studium pod vedením učitele. Jazyková úroveň: A1/A2; A2/B1/B2. 288 stran, dop. cena 798 Kč.

Erratum

■ V minulém čísle bylo v jedné z otázek v rozhovoru s Josefem Kroutvorem na straně 7 mylně uvedeno, že v listopadu 2022 uběhlo 80 let od procesů s Rudolfem Slánským a spol. Bylo to samozřejmě 70 let. Za chybu se omlouváme.

LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

■ **Den (ne)svobody**: Žáci a studenti Lauderových škol si každoročně připomínají výročí 17. listopadu projektem, díky němuž si uvědomí, že žít v politické svobodě není samozřejmé. Studenti vyššího gymnázia letos společně navštívili Památník Vojna u Příbrami. Jedna z účastnic popisuje své zážitky slovy: „Pan průvodce nám v úvodu ukázal ‚bunkr?. Místnost v podzemí, kam prý za trest zavírali vězně, kteří nedodržovali pravidla. To mě šokovalo a zděsilo, jelikož si tam prakticky ani nešlo stoupnout a nedokázala bych si představit, že tam strávím třeba měsíc.“ Žáci nižšího gymnázia a II. stupně odjeli do Památníku Lidice. Rozděleni do skupinek absolvovali několik tematických prohlídek. Ačkoliv žáci přijeli připraveni z hodin dějepisu, relativně nedávné události je svou brutalitou velmi zaskočily. Program projektového dne umožnil studentům nahlédnout do nedávné historie nejen skrze texty, ale i místo strašlivých událostí. Učitelé dějepisu se získanými poznatky dále pracují.

■ **Učící se učitelé**: Díky podpoře MŠMT a EU mohou naši učitelé po covidové pauze opět získávat zkušenosti ze zahraničních škol. Vzhledem k tomu, že LŠ mají dobré kontakty s řadou židovských škol v Evropě, je možné návštěvy zacílit podle specializací konkrétních kolegů. Skupina učitelů z MŠ navštívila židovskou školku v Londýně. V dánské židovské škole sdílel ředitel LŠ Petr Karas své zkušenosti s tamním ředitelem a znovu se potvrdilo, že řeší řadu obdobných problémů.

■ **Prezidentské volby**: Žákovský parlament Lauderek zorganizoval „studentské prezidentské volby“ (pořádané dle pravidel Člověka v tísni). Studenti od 9. třídy a od kvarty výše vybírali ze skutečných prezidentských kandidátů. Zúčastnilo se 74 hlasujících (platných bylo 71 hlasů). Se 42 % u studentů zvítězila Danuše Nerudová, 38 % získal Petr Pavel, na třetím místě se s 8,5 % umístil Marek Hilšer.

■ **Židoprojekt**: Deváťáci a kvartáni vytvořili svůj osobní „Židoprojekt podle mého gusta“, ve kterém zpracovávali vybraná témata židovské historie a současnosti. Mnoho studentů zpracovávalo téma své rodinné historie, ale mezi výstupy jsou i průzkumy toho, co mladí lidé vědí o starém pražském ghettu, vyhledávání stop Maharala v pražských ulicích, prezentace o publikacích s antisemitským obsahem v ČR, výzkum o židovském skautingu a mnoho dalších.

VÝZVY, ZPRÁVY INZERCE

■ **Šul a šnaps**: Rodičovský komitét hostil v LŠ další z panelových diskusí *Šul a šnaps*. Moderátoři Lenka Szántó a Jakub Szántó hovořili s manžely Katarínou a Ondřejem Vlčkovými na téma paliativní péče, kybernetická bezpečnost a dezinformace. Byl to večer o neobvyklém a inspirativním příběhu dvou výjimečných osobností, které přes mnohé, co vykonaly, dokázaly zůstat obyčejnými lidmi.

■ **DOD**: Dne **24. ledna** od 14 hodin se koná Den otevřených dveří na gymnáziu LŠ. *ip*

PŘEDPLATNÉ RCH

■ Pro abonmá v České republice lze měsíčník *Roš chodeš* přeplatit přes distributora SEND (www. send.cz). Pro zasílání časopisu elektronicky (ve formátu PDF) a do zahraničí kontaktujte laskavě redakci (roschodes@sefer.cz).

■ Měsíčník lze zakoupit v pražských knihkupectvích: Academia na Václavském náměstí; Kalich v Jungmannově ulici, Oliva v Husově ulici, Primus ve Vězeňské ulici a ve vrátnici Nového židovského hřbitova u stanice metra Želivského.

Z DOPISŮ ČTENÁŘŮ

Ad: Fotbalové MS v Kataru

■ Som futbalový fanúšik, pozerám zápasy majstrovstiev sveta, sledujem správy zo zákulisia. Zaregistroval som zákaz dúhových kapitánskych pások. Svetová futbalová asociácia FIFA túto symbolickú podporu zakázala ako politický akt. Naskôr vyhrážala finančnou pokutou. Keď zistila, že niektoré štáty sú ochotné za svoju podporu zaplatiť, pohrozila najskôr „športovými trestami“ v podobe žltej karty „neposlušným“ kapitánom a neskôr ďalšími nešpecifikovanými sankciami. Amerického novinára Granta Wahla (dostal počas komentovania jedného zo zápasov infarkt a zomrel priamo na štadióne) v dúhovom tričku na štadión nepustili.

V ten istý večer futbalisti Maroka prekvapujúco porazili favorizované Portugalsko a ako prvé africké mužstvo v histórii postúpili do semifinále. Po skončení zápasu sa hráči v euforii zhrnuli okolo zástavy. Až „deň po“ som na fotografii v nemeckom časopise *Der Spiegel* s prekvapením zistil, že nebola marocká, ale palestínska. Sprievodný text v časopise je uzamknutý, preto som mohol čítať len krátku, no informačne bohatú úvodnú perovku. Vyplýva z nej, že dúha je síce v nemilosti, zato však „v Katare vidno veľa propalestínskej symboliky. Aj marocký hráči sú solidárni. Blízkovýchodný konflikt je na majstrovstvách všadeprítomný.“ Hľadal som ďalšie informácie v dostupných slovenských, českých a nemeckých zdrojoch, ale správu o tejto udalosti (alebo komentár k nej) som aspoň doteraz v iných novinách nenašiel. Nereaguje ani FIFA. Takže záver: Dúhové pásky predstavujú neželané politické gesto, a sú preto zakázané, podpora palestínskeho terorizmu v boji proti „sionistickej enkláve“ však pravdepodobne predstavuje humánny apolitický akt a má teda v hľadisku, ale aj priamo na trávnikoch plným právom zelenú…

Peter Salner

ZEMŘEL ALEXANDER FRIED (1925–2022)

V neděli 11. prosince 2022 zemřel v Německu prof. Alexander Fried. Pocházel z ortodoxní rodiny v Podkarpatské Rusi, základní vzdělání získal v topoľčanské ješivě, poté se vyučil tesařem a připojil se k sionistickému hnutí.

Ve fašistickém Slovenském státu přežil díky falešným dokumentům první vlnu transportů. Druhou vlnu, po německé okupaci země, strávil s bratrem částečně v úkrytu v horské vesnici u manželů Belánikových (ti za to získali *in memoriam* cenu Spravedlivý mezi národy, již převzali jejich potomci). V prosinci 1944 byli bratři deportováni do Seredi, poté do Sachsenhausenu; během pochodu smrti je zachránila Rudá armáda. Oba rodiče byli zavražděni.

Po válce se Alexander Fried usadil v Praze, začal studovat historii na Karlově univerzitě, ale po únoru 1948 se rozhodl emigrovat na Západ, což se mu po dobrodružném přechodu hranic podařilo. Fried pokračoval ve studiu historie ve Vídni, dizertaci napsal o T. G. Masarykovi. Postupně žil a přednášel v řadě zemí, například Belgii, Kanadě, Izraeli, a také Německu, kde vedl Židovské muzeum v Aušpurku. Poslední léta prožil v Bavorsku, často se vracel do Čech.

(*z webu Paměti národa a Českého rozhlasu Plus, nekrologu J. Fingerlanda*)

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

Blahoželáme našim členom, ktorí v mesiaci **január** slávi sviatok svojich narodenín: pán Július Koval, nar. 6.1. – 90 rokov; pán Michal Oráč, nar. 8.1. – 74 rokov; pani Yveta Willmannová, nar. 21.1. – 60 rokov; pán Vojtech Grűn, nar. 20.1. – 67 rokov, a pán Jaromír Wolt, nar. 26.1. – 71 rokov. Všetkým úprimne prajeme veľa zdravia, spokojnosti a pohody.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO BRATISLAVA

V mesiaci **január** oslávia narodeniny: pán RNDr. František Alexander – 75 rokov; pán Tomáš Ascher – 87 rokov; pani Ing. Zuzana Bartová – 89 rokov; pán Ing. Pavol Deutsch – 74 rokov; pani Zuzana Dolejšiová – 71 rokov; pani Mgr. Ružena Färberová – 71 rokov; pán RNDr. Ľudovít Fischer – 83 rokov; pani Eva Fundárková – 89 rokov; pani PhDr. Michaela Hapalová – 60 rokov; pán PhDr. Tomáš Kraus – 77 rokov; pani Denisa Nikodemová – 87 rokov; pán Ivan Novák – 80 rokov; pán Ondrej Petö – 88 rokov; pán Ing. Michal Petráš – 75 rokov; pani MVDr. Zdenka Rajská – 70 rokov; pani Eva Reichová – 70 rokov; pani Eva Svarinská – 79 rokov; pán PharmDr. Pavol Vízner – 70 rokov; pani Dáša Zvončeková – 70 rokov, a pani Dáša Žiliaková Soňa – 71 rokov. Všetkým prajeme veľa zdravia, spokojnosti a pohody.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtie

S ľútosťou oznamujeme, že vo veku 85 rokov zomrela pani Elvíra Feldmarová.

Zichrona livracha!

ŽO BRNO

V **lednu** oslaví své jubileum: pan Tomáš Balbinder, nar. 28.1. – 63 let; pan Anatoly Bomshtein, nar. 26.1. – 60 let; Hugo Bureš, nar. 28.1. – 11 let; Amálie Doležalová, nar. 29.1. – 10 let; paní Bedřiška Felixová, nar. 17.1. – 88 let; paní Klára Hájková, nar. 8.1. – 46 let; pan Matúš Horvatovič, nar. 4.1. – 28 let; pan Marek Kšica, nar. 21.1. – 20 let; paní Věra Maníková, nar. 10.1. – 52 let; Aurélie Matysková, nar. 30.1. – 7 let; Malkah Eva Matysková, nar. 30.1. – 11 let; paní Lenka Neumanová, nar. 7.1. – 42 let; pan Richard Salzman, nar. 20. 1. – 46 let; pan Petr Urban, nar. 6.1. – 37 let; Petr Urban, nar. 4.1. – 10 let, a pan Jan Vlček, nar. 11.1. – 46 let. Všem přejeme dobré zdraví a pohodu. *Ad mea veesrim šana!*

ZPRÁVY Z OBCÍ

ŽO KARLOVY VARY

V **lednu** oslaví narozeniny: pan Viktor Klein, nar. 2.1. – 76 let; pan Petr Simon, nar. 20.1. – 72 let; paní Věra Sommerová, nar. 31.1. – 73 let, a paní MUDr. Lenka Koudelová, nar. 31.1. – 43 let. Jmenovaným přejeme hodně zdraví a pohody do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO KOŠICE

V mesiaci **január** oslávia narodeniny: pán Peter Boček – 76 rokov; pán Marcel Deri – 77 rokov; pani Eleonóra Šnajdárová – 79 rokov; pani Valentína Krendželáková – 69 rokov; pani Alžbeta Mittelmannová – 69 rokov; pán Pavel Tkáčik – 69 rokov; pán Ladislav Krämer – 66 rokov, a pán Ing. Róbert Gold – 63 rokov. Prajeme im veľa zdravia.

Ad mea veesrim šana!

ŽO LIBEREC

V **lednu** oslaví narozeniny pan JUDr. Petr Ptačovský, nar. 29.1. – 81 let. Přejeme mu pevné zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OLOMOUC

V **lednu** oslaví jubileum: pan Rudolf Buxbaum, nar. 24.1. – 66 let; paní Hana Cvrkálová, nar. 24.1. – 76 let; pan Jiří Fišer, nar. 7.1. – 87 let; paní Jarmila Látalová, nar. 19.1. – 79 let; pan JUDr. Petr Ritter, nar. 20.1. – 73 let; pan Lazar Pinchasov, nar. 22.1. – 72 let; slečna Zuzana Hrbková, nar. 6.1. – 23 let, a slečna Dominika Sedláčková, nar. 3.1. – 28 let. Přejeme jim pevné zdraví, štěstí a pohodu.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PLZEŇ

V **lednu** oslaví narozeniny: pan Michael Beck – 80 let; paní Edith Kašparová – 87 let; pan MUDr. Ivo Soběský – 95 let; paní Marcela Šimandlová – 81 let, a paní Eva Švecová – 85 let. Všem oslavencům přejeme hodně zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PRAHA

V **lednu** oslavují narozeniny: paní Růžena Blechová, nar. 26.1. – 89 let; pan Toman Brod, nar. 18.1. – 94 let; pan Petr Budínský, nar. 7.1. – 82 let; paní Věra Kaucká, nar. 11.1. – 89 let; paní Marie Renata Kolínová, nar. 9.1. – 86 let; paní Viktorie Krupičková, nar. 10.1. – 96 let; paní Anna Kunstová, nar. 21.1. – 93 let; pan Ivan Lefkovits, nar. 21.1. – 86 let; paní Tamara Merunková, nar. 30.1. – 83 let; paní Frideta Seidlová, nar. 28.1. – 92 let; pan Alfred Ševčík, nar. 21.1. – 88 let; paní Inka Vostřezová, nar. 4.1. – 93 let; pan Karel Weiss, nar. 10.1. – 87 let, a paní Helena Wiener, nar. 14.1. – 81 let. Všem přejeme pevné zdraví do dalších let. *Ad mea veesrim šana!*

Úmrtí:

Je naší smutnou povinností oznámit, že zesnul pan Dr. Prof. Alexander Fried. Pohřeb se konal 13. prosince 2022 v Ambergu v Německu. Nechť je jeho duše vevázána do svazku věčného života.

Zichrono livracha!

ŽNO PREŠOV

V mesiaci **január** sa dožívajú jubileí títo naši členovia: pán Mgr. Tomáš Čentík – 35 rokov; pani Ing. Margita Eckhausová – 64 rokov; pani Eva Petrová –78 rokov a pani Erika Zelmanovičová – 74 rokov. Jubilantom prajeme všetko najlepšie.

Ad mea veesrim šana!

ŽO TEPLICE

V **lednu** oslaví narozeniny: pan Jan Váňa, nar. 14.1. – 47 let; paní Lucie Rolko-Nová, nar. 5.1. – 58 let; paní Anna Mertová, nar. 17.1. – 55 let, a pan Tomáš Štěpnička, nar. 30.1. – 69 let. Přejeme jim pevné zdraví a pohodu.

Ad mea veesrim šana!

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

V **lednu** oslaví narozeniny: paní Ing. Klára Pocedičová, Ph.D., a paní MgA. Eva Matějíčková. Jmenovaným přejeme hodně zdraví a pohody do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ZPRÁVY ZE SVĚTA

MINUTA TICHA

Britští poslanci uctili minutou ticha v Dolní sněmovně 80. výročí deklarace o pronásledování Židů. Tuto deklaraci považuje organizace Holocaust Memorial Day Trust za první veřejné prohlášení britské vlády o pokusu nacistů vyvraždit židovské obyvatelstvo Evropy.

Sir Hoyle připomněl tehdejší událost: „Dne 17. prosince 1942, tedy v sobotu před 80 lety, přečetl tehdejší ministr zahraničí Anthony Eden ve sněmovně prohlášení vydané válečnými Spojenci, které odsuzovalo zacházení nacistů s židovským obyvatelstvem v okupované Evropě. Prohlášení následovalo po diplomatické nótě, kterou o týden dříve zaslal spojeneckým mocnostem polský exilový ministr zahraničí a která byla první oficiální zprávou o probíhajícím holokaustu. Strašlivé činy popsané v prohlášení byly a zůstávají těžko pochopitelné.“

CHYBĚJÍCÍ PAMÁTNÍK

Před londýnským nádražím Liverpool Street stojí socha britsko-izraelského umělce Franka Meislera připomínající záchranné dětské transporty židovských dětí z okupované Evropy do Británie. Další takový památník (londýnskému podobný) od téhož sochaře stával desetiletí až do začátku roku 2019 před nádražím v Gdaňsku, Meislerově rodném městě, odkud byly před vypuknutím války vypraveny čtyři kindertransporty. Poté jej kvůli rekonstrukci odbavovací haly odstranili, údajně na dva měsíce. Stavební práce už jsou dokončeny, ale památník stále chybí a místní Židé se obávají, zda se před nádraží vůbec vrátí. Dle slibu představitelů radnice by se to mělo stát do jara 2023.

MUZEUM ELIHO KOHENA

Při příležitosti otevření nového Muzea Eliho Kohena v Herzliji citoval šéf Mosadu David Barnea poslední zprávu, kterou legendární izraelský špion odeslal v den svého dopadení v Sýrii, a uvedl nové informace o tom, co vedlo k jeho zatčení. K letitým sporům o okolnostech Kohenova prozrazení a popravě v roce 1965 Barnea uvedl, že nový výzkum jasně prokázal, že agent byl zajat „proto, že jeho vysílání bylo zachyceno a triangulováno nepřítelem“.

Kohen pronikl v první polovině 60. let do nejvyšších pater syrského politického vedení. Jeho informace pak sehrály klíčovou roli ve vítězství Izraele.

Muzeum vzniklo podle plánů, návrhů a kurátorské práce umělce Davida Gafniho ve spolupráci s vdovou po Elim Kohenovi, Nadjou. Nachází se ve staré radnici v Herzliji v centru města. Zahrnuje prohlídku multidimenzionálního prostoru s množstvím artefaktů, seznamuje s Kohenovým osobním a rodinným životem a s jeho profesním a operačním vývojem.

Friedl Dicker, koláž 1930. Z výstavy v MUSA.

BEZ VIDEOPOSELSTVÍ

Mezinárodní fotbalová federace FIFA zamítla žádost ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského, aby před finále mistrovství světa ve fotbale (a shodou okolností v předvečer svátku Chanuka) prostřednictvím videopřenosu pronesl mírové poselství. Prezident FIFA Gianni Infantino a jeho kolegové (všichni proslulí svou úplatností a nečestností) žádost odmítli s poukazem na „apolitičnost sportu“. Zelenskyj poté svůj plánovaný projev zveřejnil on-line. Hovořil v něm o propojení fotbalu a svobody: „Toto mistrovství světa znovu ukázalo, že různé země a národnosti mohou soutěžit, kdo je nejsilnější, ve fair play, ale ne ve hře s ohněm.“

TALKSHOW V METRU

A ještě jednou o Zelenském: Platforma Netflix uvádí diskusní pořad známého amerického komika Davida Lettermana, do něhož si jako hosta pozval ukrajinského prezidenta. Natáčelo se v říjnu 2022 v kyjevském metru a vysílání občas přerušily sirény ohlašující nálet. Zelenskyj Lettermanovi mj. sdělil, že Ukrajinci mají od vypuknutí války jen málo důvodů k radosti, ale že je smysl pro humor zachraňuje před šílenstvím. Poté vyprávěl vtip (který se postupně stal hitem sociálních sítí): Potkali se dva Oděsané a jeden druhému říká: „Tak co je nového?“. „Nu, říká se, že je válka.“ „Jaká válka?“ „Rusko válčí s NATO!“ „Vážně? A co se děje?“ „No, co by... Padlo už 70 tisíc ruských vojáků, spotřebovali skoro všechny rakety, techniku mají rozbitou… „A co NATO?“ „A co NATO? NATO ještě nedorazilo.“ Na dotaz, co by si přál dělat, až válka skončí, Zelenskyj odpověděl, že tak daleko sice neplánuje, ale že po válce by rád zajel k moři a dal si pivo.

ATELIÉR SINGER-DICKER

Vídeňské muzeum architektury MUSA zve do března na výstavu o činnosti společného ateliéru malířky Friedl Dickerové (provdané Brandeisové) a architekta Franze Singera. Oba studovali v Bauhausu a vycházeli ze zásad úspornosti prostoru a rozmanitosti využití a vytvořili osobitý styl nábytku. Jejich studio, které bylo v meziválečné Vídni symbolem překvapivých a inovativních návrhů, skončilo s nástupem nacismu. Singer emigroval roku 1934 do Londýna, Dickerová posléze do Prahy; roku 1944 byla zavražděna v Osvětimi. Vybavení ateliéru bylo z velké části zničeno, dochovalo se pouze několik kusů. Výstava na základě nových výzkumů představuje jeho nejdůležitější práce. **(am)**

ראש ירחון חדש
ROŠ CHODEŠ

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz. Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daníček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Předplatné zajišťuje jménem vydavatele společnost SEND Předplatné, spol. s r. o. (www.send.cz; call centrum 225 985 225; mobil 777 333 370; e-mail: send@send.cz). Předplatné pro Slovensko: MAGNET press Slovakia, s. r. o., P. O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí a v elektronické podobě vyřizuje administrace *Roš chodeš*. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 22. 12. 2022.

Cena 30 Kč (1,20 €)